

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ
МИНИСТРЛИГИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

АДАМ ЖАНА КООМ

**предмети боюнча жалпы билим берүүчү уюмдардын
5 – 11 – класстары үчүн**

ПРОГРАММА

Бишкек – 2023

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ
МИНИСТРЛИГИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

АДАМ ЖАНА КООМ
боюнча жалпы билим берүүчү уюмдардын
5 – 11 – класстары үчүн

ПРОГРАММА

Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү уюмдарынын
5 – 11 – класстары үчүн
Адам жана коом предмети боюнча предметтик стандартынын
негизинде иштелип чыккан.

Бишкек – 2023

Түзүүчүлөр:

Иманкулов М. К., п.и.к., доцент, КББАнын жетектөөчү илимий кызматкери;

Козубаева Б. У., КББАнын ага илимий кызматкери;

Жакебаева Ч., Бишкек шаардык № 67 мектеп-гимназиянын тарых жана АЖК предметинин мугалими;

Тюлегенов М.Т., Борбордук Азиядагы Америка университетинин ага окутуучусу;

Маслова И.В., Кара-Балта шаарындагы № 6 мектеп-гимназиянын тарых жана АЖК предметинин мугалими;

Маматкулова А., юрист, жарандык билим берүү боюнча эксперт, «Youth of Osh» коомдук бирикмесинин программалык менеджери;

Касмалиева А., жарандык билим берүү боюнча адис, “Жаштарды өнүктүрүү институту” коомдук фондунун программалык менеджери;

Азимова М.Л., РПККЖ жана КДИ ага окутуучу;

Арунова А.А., КРСУ психология кафедрасынын ага окутуучусу.

МАЗМУНУ

1. ТҮШҮНДҮРМӨ КАТ.	5
2. ПРЕДМЕТТИН КОНЦЕПЦИЯСЫ.	6
2.1. Предметтин максаты жана милдети.....	6
2.2. Предметтин мазмундук тилкелери	6
2.3. Предметтик компетенттүүлүктөр.....	7
2.4. Негизги компетенттүүлүктөр.....	7
3. МЕТОДИКАЛЫК СУНУШТАР	8
3.1. Сааттардын бөлүштүрүлүшү.....	8
3.2. Окутуунун формасы жана методдору.....	8
3.3. Баалоо жана баалоонун критерийлери.....	9
4. ТЕМАТИКАЛЫК ПЛАНДАШТЫРУУ	12
4.1. 5-класс	12
4.2. 6-класс	15
4.3. 7-класс	18
4.4. 8-класс.....	21
4.5. 9-класс	24
4.6. 10-класс.....	27
4.7. 11-класс	30
5. КҮТҮЛҮҮЧҮ НАТЫҢЖАЛАР.	34
5.1. 5-класс	34
5.2. 6-класс	34
5.3. 7-класс	35
5.4. 8-класс.....	36
5.5. 9-класс	37
5.6. 10-класс.....	39
5.7. 11-класс.....	40
6. НЕГИЗГИ НОРМАТИВДИК ДОКУМЕНТТЕР	43
6.1. Кыргыз Республикасынын нормативдик документтери.....	43
6.2. Эл аралык документтер.....	43
7. СУНУШТАЛГАН АДАБИЯТТАР	44
7.1. Мугалимдер үчүн.....	44
7.2. Окуучулар үчүн.....	44
7.3. Электрондук булактар	45

1. ТҮШҮНДҮРМӨ КАТ

5–11-класстар үчүн Адам жана коом предмети боюнча программа

- Кыргыз Республикасынын Конституциясы (2021-ж.);
- Кыргыз Республикасынын “Билим берүү мыйзамы” (2019-ж.);
- Кыргыз Республикасындагы жалпы билимдин мамлекеттик билим берүү стандарты (2022-ж.);

- Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү уюмдар үчүн 2023-2024-окуу жылынын Базистик окуу планы;

- Кыргыз Республикасындагы жалпы билим берүүчү уюмдары үчүн Адам жана коом предмети боюнча предметтик стандартынын (2022-ж.) негизинде иштелип чыкты.

Адам жана коом предмети боюнча программа окуу курсунун инварианттык (милдеттүү) бөлүгүн аныктайт жана билим берүүнүн натыйжаларына тиешелүү стандарттын талаптары менен катар негизги жалпы билим алууну камсыз кылган бардык жалпы билим берүү уюмдары үчүн жарамдуу болуп саналат.

Программа негизги жалпы билим берүү баскычында билим берүү процессинин максаттарын, милдеттерин, мазмунун жана уюштурулушун аныктайт жана көп түрдүү коомдо өзүн ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн зарыл болгон негизги көндүмдөрдү калыптандырууга, курчап турган дүйнөдөгү өзгөрүүлөргө ыңгайлашып, ар кандай кырдаалдарга объективдүү баа берип, коомдук жашоого активдүү катышууга даяр инсандын интеллектуалдык, руханий-адеп-ахлактык жана жарандык өнүгүүсүнө багытталган.

Программа төмөнкү бөлүмдөрдөн турат:

- предметтин концепциясы – Адам жана коом предметинин максаты, милдеттери, мазмундук тилкелер, предметтик компетенттүүлүктөр жана негизги компетенттүүлүктөр жазылган

- методикалык сунуштар – окутуунун формасы жана методдору, баалоо жана баалоонун критерийлери жөнүндө маалыматтарды камтыйт

- тематикалык пландаштырууда класстар боюнча ар бир бөлүмдөрдөгү темалар жана аларга бөлүнгөн сааттар көрсөтүлгөн

- күтүлүүчү натыйжалар – ар бир класстагы окуу материалын окуп-үйрөнгөндөн кийинки окуучунун билиминин деңгээлин жана компетенттүүлүгүн аныктайт

- негизги нормативдик документтердин системасында окутуу процессинде мугалим таянып, негиз кылып алынуучу мамлекеттик жана эл аралык документтердин тизмеси берилди

- сунушталган адабияттарда окутуу процессинде таянылуучу кошумча булактар: мугалимдер үчүн, окуучулар үчүн жана электрондук тиркемелер көрсөтүлдү.

Аталган программа негизги жана милдеттүү нормативдик документ катары кабыл алынып, Адам жана коом предмети боюнча жалпы билим берүүчү уюмдар үчүн автордук программаларды иштеп чыгууда жана ОМКларды түзүүдө авторлор жана түзүүчүлөр тарабынан негиз катары алынат.

Программаны ишке ашыруу мөөнөтү (9-10-11-класстар үчүн) 2023-2024 – окуу жылы болуп эсептелет. Кийинки окуу жылдары программага өзгөртүүлөр киргизилип, толукталышы мүмкүн. Программаны ишке ашырууну көзөмөлдөө иши Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрилиги жана билим берүүнүн жергиликтүү башкаруучу органдары тарабынан жүргүзүлөт.

2. ПРЕДМЕТТИН КОНЦЕПЦИЯСЫ

2.1. Предметтин максаты жана милдети

Адам жана коом предметинин максаты – демократиялык укуктук мамлекеттин жана жарандык коомдун алкагында жеке жана коомдук жашоонун ар кайсы чөйрөлөрүндө жүрүм-турумуна жоопкерчиликтүү жана өз адынча ишмердүүлүккө даяр болгон инсанды калыптандырууга жана өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүү.

Коюлган максаттан келип чыгып, Адам жана коом предметинин милдеттери окуучуларда инсандык иденттүүлүктү, анын ичинде «Кыргыз жараны» жарандык иденттүүлүгүн, коомдо кабыл алынган нормалардын негизинде башка адамдар, жамааттар жана мамлекет менен өз ара аракеттенүү жөндөмдүүлүктөрүн калыптандыруу болуп саналат.

Адам жана коом предметинин милдеттери:

- таанып-билүүчүлүк – туруктуу өнүгүү жана ресурстарды башкаруу алкагында Кыргызстандын жана дүйнөлүк коомчулуктун социалдык-экономикалык, социалдык-саясий жана социалдык-маданий кубулуштары менен процесстеринин жеке өзгөчөлүктөрүн, сапаттарын жана мыйзам ченемдүүлүктөрүн өз алдынча түшүнөт, критикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү менен түшүндүрө алат;
- жүрүм-турумдук – жеке, социалдык жана экономикалык турмушта өзүнүн позициясын калыптандырат жана коргойт, Кыргызстанда жана дүйнөдө иштелип чыккан коомдук жана мамлекеттик институттардын өз ара аракеттенүү нормаларынын алкагында аракеттенет, инсандар аралык конструктивдүү мамилелерди түзө билет, адам укуктарын коргоо көндүмдөрү калыптанат;
- баалуулук – өзүнүн жүрүм-турумун жана башка адамдардын иш-аракеттерин, укуктарын жана белгиленген жүрүм-турум нормаларын улуттук, жарандык (кыргыз жараны) жана жалпы адамзаттык, руханий, адеп-ахлактык жана адам укуктарынын баалуулуктары менен (адамдын ар-намысы, эркиндиги, тең укуктуулугу жана адилеттүүлүгү) менен дал келтирет, туруктуу өнүгүүнүн нормаларына жана принциптерине ылайык социалдык-экономикалык турмуштун алкагында аракеттенүүгө даяр болуу жөндөмдүүлүгү калыптанат.

2.2. Предметтин мазмундук тилкелери

Предметти окуп-үйрөнүү концентрдик принцип боюнча түзүлгөн, мында мазмундук тилкелер үч контекстте ачылат: жеке (окуучунун өзү, үй-бүлөсү, достору менен байланышкан), социалдык (жергиликтүү курчаган чөйрө менен байланышкан), глобалдык (дүйнөлүк коомчулуктун жашоосуна катышуу менен байланышкан).

Предметтин татаалдыгы анын мазмунуна Социология, Философия, Антропология, Психология, Политология, Адам укугу, Культурология, Экономика, Экология жана Этика дисциплиналары менен интеграциялангандыгы болуп саналат. Адамдын жашоосу менен тыгыз байланышкан бул илимдердин мазмунун окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө карата жөнөкөйлөтүп берүү максатында Адам жана коом предметинде үч мазмундук тилке тандалды:

- социалдашуу,
- адамдын укуктары жана көп түрдүүлүк,
- туруктуу жана коопсуз өнүгүү.

Окуучулардын социалдык-экономикалык мейкиндигинин акырындык менен кеңейиши, алардын өз мүмкүнчүлүктөрүнүн чегинде реалдуу турмушка аралашуусу негизги орто мектепте (5-11-класстар) төмөндөгү тематикалар менен белгиленет:

- 5-класс – Адам жана аны курчап турган жакынкы чөйрөсү (үй-бүлө, достор, мектеп, коңшулар ж.б.)

- 6-класс – Адам жана анын жамаат менен байланышы

- 7-класс – Адам, коом жана мамлекет

- 8 – 9 класс – Мамлекет жана жарандык коом

- 10 – 11-класс – Адам жана дүйнө

Көрсөтүлгөн тематикалар ар бир класстын чегинде, бирок кыйла жогорку деңгээлде аткарылат. 5-класстан 11-класска чейин темалардын уланмалуугу сакталат.

2.3. Предметтик компетенттүүлүктөр

Адам жана коом предметинин максаттарына менен милдеттерине ылайык төмөнкү предметтик компетенттүүлүктөр бөлүнүп көрсөтүлөт:

1. Автономиялуулук (өзүн өзү аныктоо, өзүн өзү өнүктүрүү, өз алдынча билим алуу, атаандаштыкка жөндөмдүүлүк) – өзүнүн жеке инсандык уникалдуулугун жана оригиналдуулугун жоготпостон ар кандай социалдык жамааттарга ыңгайлаша билүү, коомдо кабыл алынган жүрүм-турумга карата ички мотивацияны калыптандыруу;

2. Конструктивисттик – башка адамдар, жамааттар жана мамлекет менен өз ара аракеттенүү, бирге ишмердүүлүк жүргүзө алуу жөндөмдүүлүгү;

3. Продуктивдүүлүк – инсандын жана коомдун жашоосунун бардык чөйрөлөрүндө жоопкерчиликти чечимдерди кабыл алуу, өз продукциясын (долбоор, стартап ж.б.) түзө билүү жөндөмдүүлүгү;

4. Изилдөөчүлүк – инсандын, топтордун жана бүтүндөй коомдун турмушуна байланыштуу суроолорду таануу жана түзүү, теориялардын негизинде коомдук турмуштун кубулуштарын түшүндүрүү, илимий далилдерди колдонуу.

2.4. Негизги компетенттүүлүктөр

Предметтик компетенттүүлүктөр негизги компетенттүүлүктөр менен тыгыз байланышта болуп, Адам жана коом предметинин алкагында алардын мазмунун өнүктүрөт жана тереңдетет.

Маалыматтык компетенттүүлүк – окуучулардын маалыматты өз алдынча издөөгө, талдоого, тандоого, иштеп чыгууга, анын ишенимдүүлүгүн баалоого, жүйөлүү тыянактарды түзүүгө, өз ишмердүүлүгүн пландаштыруу жана ишке ашыруу боюнча сын көз караш менен түшүнүүгө жана негизделген чечимдерди кабыл алууга даярдыгы; диалог түзө билүү, зарыл болгон маалыматтарды жана аны оозеки жана жазуу жүзүндө берүү, анын ичинде маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу менен көйгөйлөрдү чечүү жөндөмдүүлүгү.

Социалдык-коммуникациялык – өзүнүн максаттарын башка адамдардын жана социалдык топтордун кызыкчылыктары менен байланыштырууга, позициялардын ар түрдүүлүгүн таануунун жана баалуулуктарды (маданий, диний, этникалык, гендердик, кесиптик, жеке), негизги демократиялык жана жарандык укуктарды жана эркиндиктерди түшүнүү жана кабыл алуу, мекенди сүйүү, улуттук каада-салттарды, Кыргызстандын

маданий мурастарын жана жаратылыш байлыктарын урматтоо; маданий көп түрдүүлүктү түшүнүү жана жалпы жарандык иденттүүлүктү калыптандыруу.

Өзүн-өзү таануу жана көйгөйлөрдү чечүү – өзүнүн потенциалдуу жана актуалдуу касиеттерин, инсандык, индивидуалдык өзгөчөлүктөрүн, башка адамдар менен болгон мамилелерин билүү, индивидуалдык психологиялык жана жүрүм-турум өзгөчөлүктөрүн өзгөртүү боюнча максаттуу иш жүргүзүү, маалыматтык, билим берүүдөгү көйгөйлөрдү жана карама-каршылыктарды аныктоо; келечектеги кесиптик ишмердүүлүктү тандоо үчүн турмуштук кырдаалдарды, аларды чечүүнү пландаштыруу жана аларды өз алдынча же башка адамдар менен биргеликте чечүү, критикалык ой жүгүртүү жана талдоо жөндөмдүүлүгү.

3. МЕТОДИКАЛЫК СУНУШТАР

3.1. Сааттардын бөлүштүрүлүшү

Базистик окуу план боюнча ар бир класска жумасына 1 сааттан, жылына 34 сааттан окуу жүктөмү берилген. Берилген сааттарды максаттуу пайдаланып, окутуу процессинин натыйжалуулугун арттыруу үчүн программада алар төмөнкүдөй жайгаштырылды:

1 саат – Киришүү;

23 саат – теориялык темалар;

4 саат – практикалык ишмердүүлүк (ар бир бөлүмдө 1 сааттан);

4 саат – кайталоо (ар бир бөлүмдө 1 сааттан);

2 саат – мугалимдин резерви.

Киришүүдө – жалпы курста өтүлүүчү материал боюнча окуучуларга кыскача маалымат берүү жана уюштуруу иштери эске алынган. Теориялык темаларда окуу китебине таянып окутуу процесси жүргүзүлөт жана окуучулардын өз алдынча иштөөсүнө багыт берилет. Ар бир бөлүмдө 1 сааттан – практикалык ишмердүүлүк бөлүнөт. Бул сааттардын эсебинен: көлөмдүү теманы практика менен байланыштырып же активдүү жана интерактивдүү методдордун ыкмаларын колдонуп сабак өтсө болот. Бул окуучулардын негизги жана предметтик компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга жардам берет. Ошондой эле ар бир бөлүмдөн кийин кайталоо үчүн сааттар берилди. Бул сааттарды жалпы өтүлгөн темаларды кайталоого (тестирлөө, викторина, суроо-жооп, эссе жазуу, чыгармачыл эмгектерди даярдоо, ж.б.) колдонсо болот. Резерв саат – мугалимдин чыгармачылык компетенттүүлүгүнө жараша колдонулат.

Сааттардын ушул өңүттө жайгаштырылышы окутуу процессинде теориялык билимди азайтып окуучулардын маалымат менен өз алдынча иштөө, изилдөө жүргүзүү, көйгөлөрдү табуу жана чечүү, чыгармачыл жана продуктивдүү ишмердүүлүк жүргүзүү, айлана-чөйрө менен мамиле түзүү жөндөмдүүлүктөрүн/көндүмдөрүн калыптандырууга жардам берет.

3.2. Окутуунун формасы жана методдору

Адам жана коом предмети – окуучуга бүгүнкү коомдогу адам менен адамдын, адам менен коомдун, жаран менен мамлекеттин ортосундагы социалдык жана саясий мамилелери, коомдогу моралдык жүрүш-туруш эрежелери, адамдын жана жарандын укуктары жана милдеттери, ж.б. тууралуу билим берет. Компетенттүүлүк мамилеге ылайык бардык берилген билим практикада колдонууга багытталган.

Окутуунун төмөнкү методдору колдонулат:

- салттуу методдо окуучу билим алуучу, китеп окуган, билгенин айтып берген субъект катары каралып, мугалимдин гана активдүүлүгү күтүлөт;

- активдүү методдо кабыл алуу, эске тутуу жана көңүл буруу процесстерине эле эмес, ой-жүгүртүү, баарлашуу жана чыгармачылык менен көнүгүүлөрдү аткарууга негизделет;

- интерактивдүү методдо мугалим багыт берүүчү, көзөмдөөчү гана функцияны аткарып, окуучу менен окуучу окуу процессинде өз ара бирге аракеттенет.

Практикалык ишмердүүлүк жана кайталоо сабактарында теориялык билимдерди жеке, жуптарда жана топтордо иштөө ыкмалары аркылуу бекемдөө сунушталат.

Белгиленген мазмундук тилкелерге ылайык предметтин мазмуну төрт бөлүмгө жайгаштырылды:

1. Адам
2. Коом
3. Мамлекет жана укук
4. Экономика

Ар бир бөлүмдү окутуунун өзүнүн өзгөчөлүктөрү бар. Мисалы, биринчи бөлүмдө адамдын биосоциалдык өзгөчөлүктөрүнө, жеке инсандык касиеттерине жана сапаттарына басым жасалып, тапшырмалар жеке же жуптарда аткарууга багытталышы керек. Экинчи бөлүмдө теориялык билимдер практикалык ишмердүүлүк менен бекемделиши зарыл. Үчүнчү бөлүмдө республикалык жана эл аралык нормативдик документтер менен иштөө: анализдөө, синтездөө, салыштыруу, ж.б. ишмердүүлүк менен коштолот. Төртүнчү бөлүм теориялык маалыматтарды жуптарда жана топтордо иштөө менен компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга басым жасалат. Ошондой эле, окутуу процессинде ролдук оюн, топтордо иштөө, презентация, ж.б. ыкмалар колдонулуп, адистер менен жолугушуу, экскурсия уюштурса болот.

3.3. Баалоо жана баалоонун критерийлери

Баалоо – окуучулардын предметтик стандарт боюнча жетишкендиктеринин көрсөткүчү, компетенттүүлүктөрдү калыптандыруунун баскычтары.

Кыргыз Республикасынын жалпы мектептик билимдин Мамлекеттик билим берүү стандартында баалоонун үч түрү белгиленген: диагностикалык, формативдик жана суммативдик.

Диагностикалык баалоо окуу жылынын башында окуу процессиндеги окуучулардын жетишкендигин баалоо үчүн жүргүзүлөт. Мугалим окуу жылынын ичинде окуучунун компетенттүүлүктөрүнүн калыптангандыгын жыл башындагы жетишилген натыйжалар менен салыштырат. Бул процессте предметтик стандартта көрсөтүлгөн күтүлүүчү натыйжаларга таянуу керек.

Формативдик баалоодо окуучунун жөндөмдүүлүктөрүнүн деңгээли эмес ал аткарган конкреттүү иш бааланат. Берилген тапшырмаларды жеке, жуптук жана топтук ишмердүүлүктө аткара алуусу, активдүү катышуусу, берген жыйынтыгы каралат. Баалоонун критерийлерин (упайларды) колдонсо болот.

Суммативдик баалоо окутуунун ар бир баскычы үчүн пландалган натыйжага окуучунун жетүү даражасын аныктоодо колдонулат. Баа журналга коюлат.

Диагностикалык баалоо мугалимдин жалпы класстын жана конкреттүү окуучунун жөндөмдүүлүгүнө жараша ишмердүүлүгүн уюштурууга жардам берет; формативдик

баалоодо ар бир окуучунун окуу материалын өздөштүрүп, тапшырмаларды аткара алгандыгы жана компетенттүүлүгүнүн калыптангандыгы критерийлер аркылуу белгиленет; суммативдик баалоодо жалпы жыйынтык чыгарылып, баа журналга коюлат, чейректик, жылдык баа аныкталат.

Окуучуларды баалоо объективдүү болушу үчүн баалоонун критерийлерин пайдалануу сунушталат.

Критерийлер боюнча баалоо ар бир окуучунун ишмердүүлүгүн гана баалоого (бир окуучунун жообун/ишин башка окуучунун жообу/иши менен салыштырбай) мүмкүндүк берет. Окутуунун натыйжаларына карата алганда окуучунун окутулгандык деңгээлин аныктайт. Бул жерде ар бир окуучу тарабынан материалды өздөштүрүү деңгээли баалоонун критерийлерине жана тиешелүү күтүлгөн натыйжаларга жараша бааланат.

Окуучунун окуудагы жетишкендиктерин баалоонун критерийлеринин негизи болуп окутуудан күтүлүүчү натыйжалардын жыйынтык максаттары эсептелет.

Мындай баалоонун критерийлерин пайдаланууда окуу процессинин бардык катышуучулары үчүн баалоо ачык-айкын жана түшүнүктүү болот. Бул критерийлер объективдүү баалоону камсыз кылат. Мындай баалоодо мугалим баалоонун критерийлери менен окуучуларды күн мурунтан тааныштырусу керек. Ушундай учурда гана окуучулар ар бир тапшырмага түшүнүү менен мамиле кылышат, бул болсо кийинки жетишкендиктерге жетүүгө мүмкүндүк берет.

Баалоонун жалпы критерийлери:

- окуучунун жообу окуу программасына, окуу китебине дал келүүсү, стандартта белгиленген негизги жана предметтик компетенттүүлүктөрдүн элементтеринин болуусу;
- окуучу теманы өздөштүрүп, жалпы жана жекече факторлорду, окуяларды, процесстерди, ж.б. эстеп калат, аларды айтып бере алат;
- окуучу оюн толук, так түшүндүрүп, фактыларды, эрежелерди, принциптери түшүндүрүп бере алат, чечмелейт, аныктайт, тактайт;
- окуучу, логикалык суроолорду берип, топтук иштерге активдүү катышып, кырдаалга жалпы принциптерди, түшүнүктөрдү ылайык келтирет, турмуштук кырдаалда пайдаланат;
- маалыматты бөлүктөргө ажыратат, тезистеги маанилүү фактыларды, гипотезаларды аныктайт, кырдаалдагы маанилүү жана маанилүү эмес фактылардын чегин ажыратат;
- белгилүү бөлүктөрдүн негизинде бүтүндүктү (маалыматты, планды, иш-чараларды) жаратат, бөлүктөрдү бүтүнгө айландырат, эссе, дилбаян жаза алат;
- белгилүү чен-өлчөмдөргө, критерийлерге карата маанилүүлүктү, тактыкты, окшоштукту, шайкештикти аныктайт, натыйжага баа берет;
- практикалык иштерди аткарып, оозеки жооп бере алат, жазуу иштерин аткаруу жөндөмдүүлүктөрүнө ээ.

Адам жана коом предметинде окуучуларды баалоонун болжолдуу критерийлери:

1. Оозеки жооп берүүнүн критерийлери:

- жооп окуп-үйрөнгөн материалга негизделиши;
- логикалык уланмалуулукта жана толук болушу;
- жооп адабий тилде берилиши;
- окуучунун өзүнүн көз карашын билдириши керек.

“5” – жооп адабий тилде окуп-үйрөнгөн материалга негизделип, логикалык уланмалуулукта жана толук, окуучунун жекече көз карашын билдирет;

“4” – жооп окуп-үйрөнгөн материалга негизделип, логикалык уланмалуулукта жана толук, бирок, бир-эки ката белгиленди;

“3” – жооп толук эмес, бири-бири менен байланышта эмес, бирок, окуучу материалды негизин билет.

2. Жазуу иштерин баалоонун критерийлери:

- жооп окуп-үйрөнгөн материалды толук камтыйт;
- жооп берүүдө өзүнүн жекече көз карашын билдире алат;
- жообунда терминдерди жана түшүнүктөрдү колдоно алат;
- жооп фактыларга, коомдук жана жекече тажрыйбаларга негизделген.

“5” – жооп окуп-үйрөнгөн материалды толук камтып, терминдер жана түшүнүктөр колдонулган. Жообунда окуучу фактыларга, коомдук жана жекече тажрыйбасына негизденип, өзүнүн жекече көз карашын билдирет;

“4” – жооп окуп-үйрөнгөн материалды толук камтып, терминдер жана түшүнүктөр колдонулган, аргументтер келтирилген;

“3” – жооп окуп-үйрөнгөн материалдын негизинде гана берилген, терминдер жана түшүнүктөр колдонулган эмес, аргументтер келтирилген эмес.

3. Практикалык ишти баалоонун критерийи:

- окуучулар өздөрүнүн ишмердүүлүгүндө тапшырмаларды аткаруунун уланмалуулугун сактайт;

- тапшырмаларды аткарууда өз алдынча сунушталган булактарды тандап, аларды колдоно алат;

- теориялык алган билимин, көндүм, ыкмаларды өзүнүн практикалык ишмердүүлүгүндө колдоно алат;

- чыгармачыл эмгектерин презентациялоодо техникалык, стилистикалык каталары жок.

“5” – тапшырма толук материалды камтып, логикалык уланмалуулукта аткарылган. Окуучулар маалымат булактарын, теориялык алган билимин жана практикалык көндүм, ыкмаларын туура колдонгон, техникалык жана стилистикалык каталары жок;

“4” – тапшырма толук материалды камтып, бирок, кээ бир жерлерине логикалык уланмалуулук сакталган эмес. Окуучулар маалымат булактарын колдонгон, бирок, иштин жыйынтыгын презентациялоодо техникалык жана стилистикалык каталар бар;

“3” – тапшырма мугалимдин жардамы менен аткарылган же толук бүтпөй калгандыктан үйгө иштеп келүү үчүн берилген. Окуучулар материалды теориялык жакшы билгени менен практикалык түрдө аткара алышпайт.

Баалоонун эң негизги этабы болуп алынган натыйжаларды балоо эсептелет. Окуу процессинде мугалим ар бир өткөрүлгөн ишке талдоо бериши керек.

Талдоонун жыйынтыгы боюнча мугалим:

1. Окуучулар менен кеңири байланышты түзүүсү жана каталардын үстүндө иштөөнү сунуш кылуусу;

2. Өзүнүн ишмердүүлүгүнө өзгөртүүлөрдү киргизүүсү, мисалы:

– окуучулар кыйналган темаларды өдөштүрүүнү улантуу;

– окуучулардын түшүнүүсүн жакшыртуу үчүн кошумча убакыт бөлүү;

3. Окутуу методикасын көңүл буруусу, оңдоолорду киргизүүсү;

4. Календардык-тематикалык пландоону коррекциялоосу керек.

4. «АДАМ ЖАНА КООМ» ПРЕДМЕТИНИН МАЗМУНУ

ТЕМАТИКАЛЫК ПЛАНДАШТЫРУУ

5-КЛАСС

(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

АДАМ ЖАНА АНЫ КУРЧАП ТУРГАН ЖАКЫНКЫ ЧӨЙРӨСҮ

(үй-бүлө, достор, мектеп, коңшулар, ж.б.)

Киришүү (1 с.)

Адам жана коом предмети тууралуу жалпы түшүнүк. Коомду окуп-үйрөнүүнүн адам үчүн мааниси.

I-бөлүм. АДАМ

1-тема. Мен – адам (1 с.)

Башка тирүү жандыктардан адамдын айырмасы. Иденттүүлүк деген эмне? Менин уникалдуулугум, менин ысымым. Ысымдардын келип чыгуусу. Ысымдын мааниси.

2-тема. Мүнөз, эмоция жана сезим (1 с.)

Мүнөз боюнча түшүнүк. Адамдын мүнөзүнүн өзгөчөлүктөрү. Темперамент. Эмоция жана сезим деген эмне? Эмоция жана сезимдер кандай болот жана алар эмнени түшүндүрөт?

3-тема. Адам жашоосунда эмнелерге муктаж? (1 с.)

Адамга эмне керек? Муктаждык деген эмне? Муктаждыктын түрлөрү. Маслоунун муктаждыктар пирамидасы. Кызыкчылыктар деген эмне?

4-тема. Баарлашуу (1 с.)

Баарлашуу деген эмне? Адам жалгыздыкта жашай алабы? Эмне үчүн адам баарлашуусу керек? Баарлашуунун түрлөрү. Баарлашуунун каражаты жана маданияты.

5-тема. Коопсуздук деген эмне? (1 с.)

Коопсуздук деген эмне? Турак жайдагы коопсуздук. Көчөдөгү коопсуздук. Мектепке чейинки жол. Эс алуудагы коопсуздук. Чоочун кишилер жана жаныбарлар менен жолуккандагы коопсуздук. Кооптуу кырдаалга жолугуп калганда эмне кылуу керек?

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.).

Кайталоо (1с.)

II-бөлүм. КООМ

6-тема. Менин үй-бүлөм (1 с.)

Үй-бүлө деген эмне? Үй-бүлө мүчөлөрү. Үй-бүлөдөгү уул менен кыздын орду. «Үй» түшүнүгү. Адамдын турмушундагы үйдүн орду. Менин үйүм – менин чебим.

7-тема. Коом деген эмне? (1 с.)

Коом деген эмне? Коомдун чөйрөлөрү: экономикалык, саясий, руханий, социалдык. Коомдук мамилелер: үй-бүлөлүк, социалдык, өндүрүштүк, улуттар аралык.

8-тема. Менин досум (1 с.)

Дос деген ким? Дос кандай болушу керек? Эмне үчүн адамга дос керек?

9-тема. Окуу, эмгек, оюн, чыгармачылык (1 с.)

Окуу ишмердүүлүгү. Билим алуу жана кошумча билим. Эмгек ишмердүүлүгү: акыл эмгеги жана күч эмгеги. Оюн ишмердүүлүгү. Улуттук оюндар. Олимпиада оюндары. Чыгармачыл ишмердүүлүк.

10-тема. Биз ар түрдүүбүз, бирок тең укуктуубуз (1 с.)

Ден-соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар жөнүндө маалыматтар. Коомдун ДМЧ адамдарга болгон мамилеси. Бирдей мүмкүнчүлүктөр. Паралимпиада оюндары. Ден-соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар менен кантип мамиле түзүү керек?

11-тема. Маалымат деген эмне? (1 с.)

Маалымат деген эмне? Маалыматты кабыл алуу органдары. Маалыматтын түрлөрү. Маалыматты кабыл алуу жана таркатуу. Пикир жана факт.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.).

Кайталоо (1с.)

III-бөлүм. МАМЛЕКЕТ жана УКУК

12-тема. Кыргызстан – алтын бешигим! (1 с.)

Мекен деген эмне? Ата Конуш. Ата Журт. Ата Мекен. Мекенге болгон сүйүү. Мекенди коргоо.

13-тема. Мамлекет деген эмне? (1 с.)

Коом жана мамлекет. Мамлекет деген эмне? Мамлекеттик символикалар: туу, герб, гимн.

14-тема. Мамлекеттин жараны (1 с.)

Жаран деген ким? Адам жана жаран. Жаран жана мамлекет. Жарандуулук.

15-тема. Баланын укугу (1 с.)

Баланын укугу деген эмне? Балдар укугунун Конвенциясы. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндөгү Кодекси. Окуучунун укугу жана милдеттери.

16-тема. Моралдык жана укуктук нормалар (1 с.)

Морал деген эмне? Укук деген эмне? Укуктун башка социалдык нормалар менен өз ара байланышы. Морал жана укук. Укук жана каада-салт. Адеп-ахлак деген эмне? Моралдык нормалар. Укуктук нормалар. Укук бузуу. Моралдык жана юридикалык жоопкерчилик.

17-тема. Акыйкат коом (1 с.)

Акыйкат коом деген эмне? Эркиндик, жоопкерчилик, теңдик. Акыйкат коомду кантип түзүш керек? Жамаат, мамлекет жана жарандык коом.

18-тема. Айлана-чөйрөнү коргоо (1 с.)

Эмне үчүн айлана-чөйрөнү коргоо керек? Адамдардын жаратылышка болгон мамилеси. Айлана-чөйрөнү коргоо багытындагы Кыргыз Республикасынын ишмердүүлүгү.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.).

Кайталоо (1с.)

IV-бөлүм. ЭКОНОМИКА

19-тема. Экономика деген эмне? (1с.)

Экономика деген эмне? Экономика жөнүндө жалпы түшүнүк. Коомдун турмушундагы экономиканын ролу. Бюджет деген эмне? Киреше жана чыгаша. Жеке менчик.

20-тема. Акча адамдын жашоосунда (1с.)

Акча деген эмне? Акчанын жаралуу тарыхынан. Акчанын мааниси жана функциялары. Пластик карталар: колдонуу эрежелери. Улуттук валюта

21-тема. Жеке каражат (1 с.)

“Чөнтөк акчалар” деген эмне? Жеке каражат. Жеке каражатты көзөмөлдөө жана башкаруу. Электрондук акчалар деген эмне? Акчаны кантип сабаттуу иштетүү керек? Окуучунун сарамжалдуу бюджетти. Жеке финансылык план.

22-тема. «Жашыл» керектөө деген эмне? (1 с.)

“Жашыл” керектөө деген эмне? Эмне үчүн “жашыл” керектөөнү колдонуу керек? “Жашыл” керектөө кандай натыйжаларга алып келет?

23-тема. Жоопкерчиликтүү керектөө (1 с.)

Туруктуу өнүгүүнүн 17 максаты. Жоопкерчиликтүү керектөө жана өндүрүш. Кантип жоопкерчиликтүү керектөөчү боло алабыз? “Акыл-эстүү колдонуунун үч кити”. Жоопкерчиликтүү керектөөнүн эрежелери. Таштанды чогултуу жоопкерчилиги.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.).

Кайталоо (1с.)

Мугалимдин резерви – 2 с.

6-КЛАСС
(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)
АДАМ, АНЫН ЖАМААТ МЕНЕН БАЙЛАНЫШЫ

Киришүү (1 с.)

I-бөлүм. АДАМ

1-тема. Индивид жана анын белгилери (1 с.)

Адам биосоциалдык жандык катары. Инсанда эмне маанилүү: социалдык же биологиялык? Индивид жана анын белгилери.

2-тема. Адам өзүн кантип таанып-билет? (1 с.)

Адам – акыл-эстүү жандык. Өзүн-өзү таануунун маанилүүлүгү. Өзүн-өзү өнүктүрүүнүн жолдору.

3-тема. Адам жана аны курчаган чөйрөсү (1 с.)

Адам жана аны курчаган социалдык чөйрө. Өзүн курчаган чөйрө менен адамдын өз ара иш-аракети. Адамдын жашоо чөйрөсү жана ишмердүүлүктүн түрлөрү.

4-тема. Дени сак жашоо (1 с.)

Ден-соолуктун жана узак жашоонун шарттары. Жеке тазалык. Тамак-аш менен ден-соолуктун өз ара байланышы. Туура тамактануу. Уйкунун ден-соолукка тийгизген таасири. Спорт менен машыгуунун артыкчылыктары. Зыяндуу адаттар (тамеки, алкоголизм, токсикомания жана наркомания), алардын адамдын ден-соолугуна жана турмушуна таасири.

5-тема. Жеке коопсуздук (1 с.)

Жеке коопсуздук. Адамга карата башка адам же адамдардын тобу тарабынан билип туруп же билбестен жасалган иш-аракеттер. Табият жана сырткы факторлор тарабынан адамдын ден-соолугуна жана өмүрүнө зыян келтирген кырсыктар.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

II-бөлүм. КООМ

6-тема. Үй-бүлөлүк баалуулуктар (1 с.)

Үй-бүлөлүк баалуулуктар жана каада-салттар. Үй-бүлөдөгү сыйлашуу жана түшүнүшүү. Ата-энелер менен балдардын мамилеси. Үй-бүлөдөгү ага-ини жана эже-синдилердин мамилеси. Толук эмес үй-бүлө. Кароосуз калган балдарга болгон мамлекеттин камкордугу.

7-тема. Мектеп коомчулугу (1 с.)

Мектеп жамааты. Мектеп жана окуучу. Кыргыз Республикасындагы билим берүү системасы. Окуучу үчүн билим алуу маанилүүлүгү

8-тема. Өз ара мамилелердин ар түрдүүлүгү (1 с.)

Коммуникациянын этикасы. Көп улуттуу коом. Адамдар ортосундагы өз мамиленин түрлөрү. Конфликт деген эмне? Конфликттин себептери, жүрүшү жана кесепеттери. Конфликтти чечүүнүн жолдору

9-тема. Коомдук нормалар (1 с.)

Адеп-ахлактык баалуулуктар жана алардын адамдын жашоосундагы орду. Абийир, кадыр-барк. Боорукердик жана гумандуулук. Сүйүү жана кайрымдуулук. Жаман адаттар, алардын кесепеттери

10-тема. Коомдогу социалдык ар түрдүүлүк (1 с.)

Коомдун социалдык түзүлүшү. Коомдогу диний, социалдык жана жаштык өзгөчөлүктөр. Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар

11-тема. Маалыматтык сабаттуулук (1 с.)

Маалыматтык сабаттуулук деген эмне? ММК деген эмне? Эмне үчүн маалымат менен иштей алуу керек? Интернеттин инсандын өнүгүүсүнө тийгизген таасири. Маалыматтык мейкиндиктин артыкчылыктары жана кемчиликтери. Медиа продукт деген эмне? Түрлөрү.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

III-бөлүм. МАМЛЕКЕТ жана УКУК

12-тема. Менин мекеним – Кыргызстан

Кыргыз Республикасынын байлыктары: калкы, жери жана тарыхы. Биздин өлкөдө жашаган элдер.

13-тема. Мамлекет, анын түрлөрү жана формалары (1 с.)

Мамлекеттин негизги белгилери. Мамлекеттин функциялары. Монархия, республика, демократия. Башкаруунун түрлөрү жана мамлекеттин түзүлүш формалары.

14-тема. Жаран болуу деген эмнени билдирет? (1с.)

Кыргыз Республикасынын жарандарынын укуктары жана милдеттери. Саясий, социалдык жана экономикалык укуктар. Эркиндик жана жоопкерчилик. Кыргыз жараны

15-тема. Жарандардын тең укуктуулугу (1 с.)

Теңдик. Тең укуктуулук. Дискриминацияга жол бербөө. Тең укуктуулукту камсыздоо боюнча саясат. Укук жана милдеттер. Мораль жана укук. Моралдын функциялары. Адеп-ахлак деген эмне? Адеп-ахлактын алтын эрежелери. Моралдык жана юридикалык жоопкерчилик.

16-тема. Адамдын укугу (1 с.)

Укук жана укуктун белгилери. Адам укугунун жалпы декларациясы. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. Милдет жана жоопкерчилик. Мектепте өзүн алып жүрүү.

17-тема. Укуктук нормалар/мыйзамдар – алар эмне үчүн керек?

Мыйзам жана анын функциялары. Мыйзам качан жана кантип иштейт?

18-тема. Улуттук дөөлөттөрдү сактоо жана өнүктүрүү (1 с.)

Улуттук дөөлөт деген эмне? Улуттук дөөлөттү коргоо. Аймак, жаратылыш ресурстары, тарыхый эстеликтер. Кыргызстандын атактуу адамдары.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

IV-бөлүм. ЭКОНОМИКА

19-тема. Үй-бүлөлүк экономика (1 с.)

Үй-бүлөлүк бюджет деген эмне? Үй-бүлөнүн экономикасы жана муктаждыктары. Киреше жана чыгаша. Үй-бүлөнүн ресурстары: эмгек, материалдык жана финансылык. Аларды иштетүүнүн жолдору. Үй-бүлөлүк чарба. Үй-бүлөлүк кирешенин булактары. Милдеттүү жана кошумча булактар.

20-тема. Үй-бүлөлүк чарба (1 с.)

Үй-бүлөлүк чарба деген эмне? Үй-бүлөлүк чарбага кошкон менин салымым. Үй-бүлөлүк чарбанын элементтери. Сатып алууга болгон каалоо жана мүмкүнчүлүктөр. Сурам, сунуш, инвестициялоо.

21-тема. Социалдык жөлөк пул (1с.)

Социалдык жөлөк пул деген эмне жана ал эмне үчүн төлөнөт? Жөлөк пулдун түрлөрү. Социалдык жөлөк пул менен социалдык жеңилдик (льгота) айырмасы эмнеде? Жөлөк пулдун өлчөмүнө эмне таасир этет? Жөлөк пулду каттоого керектүү документтер.

22-тема. Керектөө маданияты (1с.)

Керектөөчүнүн маданияты жана маданияттуу керектөө деген эмне? Керектөөчү ким? Керектөөнүн түрлөрү. Сарамжалдуу керектөө.

23-тема. Керектөөчүнүн укугу (1с.)

Күнүмдүк жашоодогу “керектөөчү” түшүнүгү. Мыйзам боюнча ким керектөөчү болуп саналат? Керектөөчүнүн укугу. Керектөөчүнүн укугун коргоо. Керектөөчүнүн көз карандысыздыгы.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

Мугалимдин резерви – 2 с.

7-КЛАСС
(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)
АДАМ, КООМ ЖАНА МАМЛЕКЕТ.

Киришүү (1 с.)

I-бөлүм. АДАМ

1-тема. Индивидуалдуулук жана анын өзгөчөлүктөрү (1 с.)

Индивидуалдуулук деген эмне? Индивидуалдуулуктун көрүнүшү. Темперамент, мүнөз, жөндөмдүүлүк.

2-тема. Адамдын жашоосундагы баалуулуктар (1 с.)

Баалуулук деген эмне? Баалуулуктардын түрлөрү: материалдык, руханий, социалдык. Адамдын жашоосунда баалуулуктардын мааниси.

3-тема. Адамдар арасындагы өз ара мамиле социалдык муктаждык катары (1 с.)

Адамдар арасындагы өз ара мамиле. Симпатия жана антипатия. Адамдар арасындагы өз ара мамиленин типтери, түрлөрү жана формалары.

4-тема. Адамдын мүмкүнчүлүктөрү (1 с.)

Адамдын мүмкүнчүлүктөрү чексиз. Мүмкүнчүлүктөрдүн түрлөрү: когнитивдүү жана психомотордук. Мүмкүнчүлүктөрдү колдонуу.

5-тема. Адамдын коомдогу коопсуз жүрүш-турушу (1 с.)

Адамдын коопсуз жүрүш-турушу деген эмне? Деструктивдүү жүрүш-туруш. Коопсуздукту кантип сактоо керек? Үйдө, класста, мектепте конфликттик кырдаалды чечүүнүн стратегиясы.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

II-бөлүм. КООМ

6-тема. Үй-бүлө – коомдун бир бөлүгү (1 с.)

Коом менен үй-бүлөнүн өз ара ишмердүүлүгү. Үй-бүлө куруу жана аны сактоо. Үй-бүлөнүн өнүгүү этаптары. Үй-бүлөдөгү баарлашуу. Заманбап коомдогу эркек менен аялдын социалдык ролу.

7-тема. Коомдогу топтор (1 с.)

Коомдогу топтордун жана кызыкчылыктардын ар түрдүүлүгү. Топтор жана лидерлер. Кичи топ деген эмне? Адам бейформал топто. Лидерлик түшүнүгү. Лидерлик сапаттарды өнүктүрүү.

8-тема. Конфликттер жана аны чечүүнүн жолдору (1 с.)

Конфликт түшүнүгү. Конфликттер, алардын ар түрдүүлүгү жана кесепеттери: конструктивдүү, деструктивдүү. Конфликтте өзүн алып жүрүү стратегиясы. Конфликтти зомбулуксуз чечүүнүн жолдору.

9-тема. Маданият жана маданияттын түрлөрү (1 с.)

Маданият деген эмне? Маданияттын функциялары. Түрлөрү. Коомдун турмушуна маданияттын тийгизген таасири.

10-тема. Инклюзия жана тең мүмкүнчүлүктөр коому (1 с.)

Инклюзия деген эмне? Өзгөчөлүктөрү, артыкчылыктары, кемчиликтери. Жеткиликтүүлүк, сабырдуулук. Дүйнөлүк практика. Дүйнөнү өзгөртө алган ДМЧ адамдар. Кыргызстандагы абал.

11-тема. Социалдык тармактар жана алардын таасири (1 с.)

Социалдык тармак жана виртуалдык жашоо. Маалыматтык жана жеке коопсуздук. Интернет жана этика. Интернет – гигиена, санариптик компетенттүүлүк. Заманбап дүйнөдөгү интернеттин жана маалыматтык технологиялардын орду.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

III-бөлүм. МАМЛЕКЕТ жана УКУК

12-тема. Укук жана укуктук мамлекет (1 с.)

Укуктук мамлекет деген эмне? Укуктук мамлекеттин белгилери жана принциптери. Укуктун үстөмдүгү. Жаран менен мамлекеттин ортосундагы өз ара мамиле.

13-тема. Жарандын жана адамдын укуктук статусу (1 с.)

Жарандын жана адамдын укуктук статусу. Кыргыз Республикасынын Конституциясында бекитилген жарандын жана адамдын укуктар системасы. Кыргыз Республикасынын жаранынын жана адамдын негизги милдеттери.

14-тема. Көп түрдүү коом үчүн демократия.

Саясий режимдер. Демократия түшүнүгү. Демократиянын принциптери.

15-тема. Кыргызстандагы демократия (1с.)

Кыргызстан – демократия аралчасы. Демократия – көп түрдүү коомдун негизи.

16-тема. Укук бузуу (1 с.)

Укук бузуу түшүнүгү. Укук бузуунун түрлөрү жана себептери. Адам укуктарынын универсалдуу мүнөзү

17-тема. Укук бузуу үчүн жоопкерчилик (1 с.)

Жоопкерчилик түшүнүгү. Укук бузуу үчүн юридикалык жоопкерчилик. Жарандын жоопкерчилиги: дисциплинардык, жарандык укуктук, административдик, кылмыштык.

18-тема. Мыйзамдын аткарылышын ким көзөмөлдөйт?

Коомдук тартипке эмнелер кирет? Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдары. Укук коргоо органдарынын түзүлүшү жана системасы, алардын өз ара биргелешкен ишмердүүлүгү. Укук коргоо органдарынын ишмердүүлүгүнүн функциялары жана принциптери.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

IV-бөлүм. ЭКОНОМИКА

19-тема. Үнөмдөө деген эмне? (1 с.)

Үнөмдөө деген эмне? Үнөмдөөнүн түрлөрү. Үнөмдөөнү кантип сактаса болот? Үнөмдөөнүн пайдалуу жактары.

20-тема. Үй-бүлөнүн экономикалык жоопкерчилиги (1 с.)

Экономикалык жоопкерчилик деген эмне? Милдеттүү төлөмдөр, анын түрлөрү. Салыктар жана анын түрлөрү. Салык төлөөчүлөр кимдер?

21-тема. Өзүнүн каражатын кантип бекемдөө керек? (1 с.)

Камсыздандыруу (страхование) деген эмне? Ал эмне үчүн керек? Камсыздандыруунун түрлөрү жана формалары. Камсыздандырууда эмнелерге көңүл буруу зарыл? Эмнелерди камсыздандырууга каттаса болот, эмнелерди болбойт?

22-тема. Экономика жана ишкердик (1 с.)

Ишкердик деген эмне? Анын түрлөрү жана формалары. Заманбап ишкер. Эмгектин бөлүнүшү жана адистештирүү. Ишкердиктин капиталы. Өндүрүш, кармалуулар жана киреше. Бизнестин ар түрдүүлүгү. Бизнести уюштуруунун формасы. Бизнести финансылоо. Конкуренция жана монополия.

23-тема. Керектөө экологиясы (1 с.)

Керектөө экологиясы, “жашыл керектөө”. Адамдын керектөөлөрү. Ашыкча керектөө. Коопсуз керектөө. Товарларды экологиялык маркерлөө. Экологиянын иероглифи.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

Мугалимдин резерви – 2 с.

8-КЛАСС
(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)
МАМЛЕКЕТ ЖАНА ЖАРАНДЫК КООМ

Киришүү (1 с.)

I-бөлүм. АДАМ

1-тема. Инсан жана анын түзүлүшү (1 с.)

“Адам”, “индивид”, “инсан” түшүнүктөрүнүн айырмасы. Инсандын түзүлүшү.

2-тема. Инсандын калыптануусу (1 с.)

Инсандын калыптануусу. Инсандын калыптануусуна таасир эткен факторлор. Инсанды социалдаштырган институттар

3-тема. Адамдын өздүгүн аныктоосу (1 с.)

“Мен-Концепция” деген эмне? “Мен-Концепциянын” компоненттери жана формалары. Калыптандыруунун факторлору.

4-тема. Инсандан жаранга карай (1 с.)

Жаран жана анын өлкөнүн жашоосуна катышуусу. Негизги жарандык сапаттар. Социалдык жактан жетилген инсан жана анын критерийлери.

5-тема. Буллинг жеке коопсуздукту бузуу катары (1 с.)

Жеке коопсуздук. “Буллинг” түшүнүгү. Конфликт жана буллинг. Буллингдин ар түрдүүлүгү. Буллинг болгон учурда эмне кылуу керек.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

II-бөлүм. КООМ

6-тема. Коомдун түзүлүшү (1 с.)

Коом жана коомдук мамилелер. Коомдун түзүлүшү. Социалдык институттар. Социалдык мобилдүүлүк.

7-тема. Коомдун маданий ар түрдүүлүгү (1с.)

Этнос деген эмне? Этникалык коомчулуктун түрлөрү. Этникалык коомдун калыптанышынын өбөлгөлөрү. Улуттук менталитет. Кыргызстандагы этникалык жана маданий көп түрдүүлүк

8-тема. Толеранттуулук жана толеранттуу мамилелер (1 с.)

Толеранттуулук түшүнүгү. Толеранттуулуктун критерийлери жана түрлөрү. Толеранттуулуктун тарыхы. Толеранттуу болуу деген эмне?

9-тема. Дин социалдык институт катары (1 с.)

Дин деген эмне? Диндин көп түрдүүлүгү. Диндин функциялары жана түзүлүшү. Заманбап коомдогу диндин ролу.

10-тема. Гендердик теңдик (1 с.)

Гендер түшүнүгү. Аялдардын укук үчүн болгон күрөшүнүн тарыхынан. Гендердик теңдик. Социалдык теңдик.

11-тема. Медианын коомдогу ролу (1 с.)

Медиа – бийликтин төртүнчү бутагы. Массалык маалымат каражаттары. Медианын эффективдүүлүгү жана таасири. Медиа жана маалыматтык сабаттуулук. Медиа коопсуздук жана фейктер. Санариптик иденттүүлүк

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

III-бөлүм. МАМЛЕКЕТ жана УКУК

12-тема. Кыргыз Республикасынын Конституциясы (1 с.)

Кыргыз Республикасынын эгемендүү тарыхындагы Конституция. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын түзүлүшү, негизги принциптери жана жоболору. Конституциялык кепилдик жана анын негизги бөлүмдөрү.

13-тема. Адам укугу боюнча улуттук жана эл аралык документтер (1с.)

БУУ жана эл аралык укуктук актылар. Негизги эл аралык укуктук актылардын тизмеси. Улуттук укук актыларынын тизмеси. Улуттук жана Эл аралык документтердин өз ара байланышынын механизмдери.

14-тема. Жарандык коом жана анын мамлекеттеги ролу (1с.)

Жарандык коом түшүнүгү, анын белгилери жана функциялары. Жарандык коомдун уюмдарынын типтери жана түрлөрү. Мамлекет менен жарандык коомдун өз ара ишмердүүлүгү.

15-тема. Индивиддер ортосундагы укуктук мамилелер (1 с.)

Укуктук мамилелерде индивиддин башка субъектилериге караганда өзгөчөлүгү. Индивиддер ортосундагы укуктук мамилелердин белгилери жана түрлөрү. Алардын классификациясы.

16-тема. Кыргыз Республикасындагы сот жана сот системасы (1 с.)

Сот системасы жана сот акыйкаттыгы түшүнүгү. Сот акыйкаттыгынын принциптери. Соттордун түрлөрү жана алардын ыйгарым укуктары. Укук коргоочу органдар: Адвокат, омбудсмен, прокурор

17-тема. Укуктук маданият (1 с.)

Укуктук маданият түшүнүгү. Коомдун укуктук маданий түзүлүшү. Инсандын укуктук маданияты. Укуктук маданияттын элементи. Укуктук аң-сезим. Укуктук маданияттын сапаты. Мыйзамды сактоо жана колдоно алуу.

18-тема. Мыйзам чыгаруу процесси (1 с.)

Мамлекеттик бийлик, анын милдеттери тууралуу түшүнүк. КР мыйзам чыгаруу процесси. Мыйзам чыгаруу процесси түшүнүгү. Мыйзам чыгаруу процессинин стадиялары. Мыйзам чыгаруу актылары түшүнүгү.

Практикалык ишмердүүлүк (1с.)

Кайталоо (1с.)

IV-бөлүм. ЭКОНОМИКА

19-тема. Акчаны кайда сактоо керек? (1 с.)

Инвестиция деген эмне? Инвестициялоонун принциптери, каражаттары жана мүмкүнчүлүктөрү. Инвестициялоодогу тобокелдик.

20-тема. Банк жана акча операциялары (1 с.)

Банк деген эмне? Банктын жана банктык инструменттин түрлөрү. Банктын негизги кызматтары жана алардын мүнөздөмөлөрү. Акчаларды банкка тартуунун каражаттары. Экономикадагы банктын орду.

21-тема. Жеке бизнес (1 с.)

Ишкердик, бизнес, бизнес-план деген эмне? Заманбап коомдо жеке бизнестин ролу. Жеке бизнести түптөөнүн этаптары. Бизнес-планды кантип түзүү керек?

22-тема. Финансылык система жана кредит (1 с.)

Мамлекеттин финансылык системасы деген эмне? Кредит, анын түрлөрү, кредитти колдонуу чөйрөлөрү. Кредит: проценттик ставкалары, алуучунун төлөй алуу мүмкүнчүлүгү. Кредит кантип катталат? Финансылык милдеттин жоопкерчилиги. Кредит берүүчү мекемелер.

23-тема. Базар жана анын коомго таасири (1 с.)

Базар жана товар түшүнүгү. Товарлардын, акчалардын жана ресурстардын айланмасы. Сурам жана сунуштоо мыйзамы. Сурам жана сунуштоо мыйзамдарынын шарттарында баа кандайча коюлат? Керектөөчүнүн сурамы жана стандарты. Базардын нормалдуу иштөөсүнүн шарттары.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

Мугалимдин резерви – 2 с.

9-КЛАСС
(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)
МАМЛЕКЕТ ЖАНА ЖАРАНДЫК КООМ

Киришүү (1 с.)

I-бөлүм. АДАМ

1-тема. Мен жана менин иденттүүлүгүм (1 с.)

Иденттүүлүк сезими. Иденттүүлүктүн түрлөрү, калыптандыруунун шарттары. Өз позициясын, багытын табуу. Иденттүүлүктү көрсөтүү, Кыргыз жараны.

2-тема. Өзүн-өзү таануу (1 с.)

Өзүн-өзү таануу процесси. Өзүн-өзү аң-сезимдүү таануунун инсандын өнүгүүсүндөгү ролу. “Өзүн-өзү таануу”, “өзүн-өзү баалоо”, “Менин образым”. Өзүнүн күчтүү жана алсыз жактарын аныктоо. Өзүнүн муктаждыктарын түшүнүү. Сынчыл ойлом.

3-тема. Инсандын эркиндиги, мүмкүнчүлүктөрү жана чектөөлөрү (1 с.)

Инсандын эркиндиги анын ар кандай көрүнүштөрүндө, белгилеринде жана чектөөлөрүндө. Эркиндик жана жоопкерчилик. Эркиндикти чектөөнүн кесепеттери.

4-тема. Инсандын кесиптик багыты (1 с.)

Кесиптер дүйнөсүнүн ар түрдүүлүгү. Эмгектин бөлүнүшү боюнча кесиптерди классификациялоо. Ар түрдүү кесиптердин пайда болуу тарыхынан. "Hard skills" жана "soft skills" – кайсы көндүм маанилүү?

5-тема. Коомдук жана мамлекеттик коопсуздук (1 с.)

Коомдук жана мамлекеттик коопсуздук деген эмне? Коомдук жана мамлекеттик коопсуздукту бузуу процесси. Анын адамга болгон таасири. Өзгөчө кырдаал, өзгөчө окуялар түшүнүгү. Мындай учурларда адамдын корголгондугу.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

II-бөлүм. КООМ

6-тема. Үй-бүлө институту (1с.)

Үй-бүлө социалдык институт катары. Үй-бүлөнүн типтери. Үй-бүлөдөгү жана коомдогу гендердик тендик. Эртте никелешүү. Мамлекеттин үй-бүлө, нике мамилелерин жөнгө салуудагы ролу.

7-тема. Социалдык нормалар жана көзөмөл (1 с.)

Адамдардын жүрүш-турушун социалдык нормалар аркылуу жөнгө салуунун жолдору. Социалдык нормалардын түрлөрү. Коомдук сын. Девианттуу жана делинквенттик жүрүм-турум. Девианттуу жүрүм-турумдун түрлөрү, себептери, белгилери жана кесепеттери. Позитивдүү девиация. Жаштардын субкультуралары.

8-тема. Коомдогу көп түрдүүлүк (1 с.)

Көп түрдүүлүк. Инвалид адамдар жана алардын коомдогу орду. Коом менен мыйзамдын алдындагы теңдик.

9-тема. Жалпы адамзаттык баалуулуктар (1с.)

Баалуулуктар жана маданияттар диалогу. “Дүйнөнүн маданияттар диалогу” түшүнүгү. Маданияттардын аралашуусу эмне менен байланыштуу.

10-тема. Глобалдык дүйнөдөгү миграция (1с.)

Миграция коомдук процесс катары. Маданияттардын интеграциясы. Миграциянын масштабдуулугу. Миграциянын себептери жана кесепеттери. Кыргыз Республикасынын миграциялык саясаты.

11-тема. Глобалдаштыруу жана санариптештирүү (1 с.)

Глобалдашуу процесси (демографиялык проблемалар). Глобалдык тренддер жана чакырыктар. Жамааттардын интеграциясы. Санариптик технологиялар жана тармактык коммуникациялардын жайылышы менен коомдун социомаданий өзгөрүүсү.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

III-бөлүм. МАМЛЕКЕТ жана УКУК

12-тема. Кыргыз Республикасындагы бийлик системасы (2 с.)

Бийлик системасы түшүнүгү. Кыргыз Республикасындагы бийлик системасы. Бийликтин борбордук органдары, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдары түшүнүгү жана алардын бийлик системасындагы орду. Президенттин негизги функциялары, шайлоонун ирээти. Парламент, Өкмөт, сот бийлиги.

13-тема. Укук нормалары (1 с.)

Укук жана укук нормалары деген эмне? Түзүлүшү жана классификациясы. Социалдык нормалардын системасындагы укук. Морал жана укук нормалары түшүнүгү, алардын окшоштугу жана айырмачылыгы. Укук нормалары жалпыга милдеттүү жүрүм-турумдун эрежелери катары. Коомдук мамилелерди укуктук жөнгө салуу.

14-тема. Жарандын укуктуулугу жана кубаттуулугу (1 с.)

Жарандын укуктуулугу жана кубаттуулугу. Эмансипация. Жарандык жоопкерчилик, анын формалары жана түрлөрү. Чечимдерди кабыл алууга жаштардын катышуусу жана демилгеси. Катышуунун механизмдери жана каражаттары. Харт тепкичи. Жарандык коомдун институттары. Мамлекеттик эмес уюмдар.

15-тема. Демократиялык шайлоолор жана шайлоо системасы (1 с.)

Жарандардын өлкөнү башкарууга катышуусу. Жарандуулук. Жарандын милдеттери, жарандык парз. Шайлоо. Шайлоо жана шайлануу укугу. Шайлоо системасы жана анын типтери. Кыргыз Республикасындагы шайлоо системасы.

16-тема. Коррупция жана анын кесепеттери (1 с.)

Коррупция негативдүү кубулуш катары. Коррупциянын себептери жана кесепеттери. Коррупциянын түрлөрү жана формалары. Коррупциянын алдын алуунун жолдору жана жоопкерчилик.

17-тема. Айлана-чөйрөнү коргоо (1с.)

Айлана-чөйрөнү коргоонун мааниси. Айлана-чөйрөнү коргоо боюнча Эл аралык жана Улуттук документтер. Айлана-чөйрөнү коргоо боюнча Кыргыз Республикасындагы иш-аракеттер, алардын укуктук документтерге дал келүүсү

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

IV-бөлүм. ЭКОНОМИКА

18-тема. Жашыл экономика жана туруктуу өнүгүү (1 с.)

Экономикалык айлампа. Жашыл экономиканын негизги багыттары. Жаратылыштын экономикалык баалуулугу. Жашыл экономиканы калыптандырууда мамлекеттин ролу. Жеке менчикке болгон укук жана жаратылыш (чыгымды жана экономикалык пайданы баалоо).

19-тема. Сарамжалдуу керектөөнүн жана иштеп чыгаруунун модели (1 с.)

Керектөөнүн жана иштеп чыгаруунун модели. Альтернативдүү баа. Тандоо проблемасы.

20-тема. Эмгек базары жана анын өзгөчөлүктөрү (1 с.)

Эмгек түшүнүгү. Эмгек рыногу жана анын өзгөчөлүктөрү. Эмгек рыногундагы сурамдарга жана сунуштарга таасир этүүчү факторлор. Жакынкы он жылдагы перспективалуу жана жок болуу алдындагы кесиптер.

21-тема. Эмгек миграциясы (1 с.).

Ички жана сырткы миграция. Гендердик аспект. Жашы жете элек мигранттар. Эмгек мигранттардын проблемасы. Эл аралык тажрыйба. Эмгек миграциясын жөнгө салган институттар.

22-тема. Ишкердик жана стартаптар (1 с.)

Өз алдынча иш менен камсыз болгон адамдын статусу. Алардын ишкерлерден айырмасы. КР өз алдынча иш менен камсыз болуунун проблемалары жана келечеги. Ишкердик жана стартаптар. Жаңы иш баштаган ишкерлердин мүмкүнчүлүктөрү, тобокелдиги жана аларды колдоо. Аялдардын ишкердиги. Ишкерледи жана стартаптарды нормативдик жөнгө салуу.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

Мугалимдин резерви – 2 с.

10-КЛАСС
(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)
АДАМ ЖАНА ДҮЙНӨ.

Киришүү (1с.)

I-бөлүм. АДАМ.

1-тема. Адамдын философиясы (1с.)

Түшүнүктөр: «адам», «субъект», «акыл-эс». Адамдын биосоциалдык маңызы. Ой-жүгүртүүнүн адамдын жашоосундагы ролу жана мааниси.

2-тема. Адамдын ишмердүүлүгү (1с.)

Адамдын ишмердүүлүгү деген эмне? Ишмердүүлүктүн негизги максаты жана мотивдери. Ишмердүүлүктүн түрлөрүнүн көптүгү. Ишмердүүлүк менен аң-сезимдин өз ара байланышы.

3-тема. Дүйнөнү таанып-билүүнүн калыптандыруу (1с.)

Дүйнө тааным деген эмне? Инсандын руханий өнүгүүсүндөгү дүйнө таанымдын ролу. Дүйнө таанымды калыптандыруу, факторлор жана шарттар. Дүйнө таанымдын негизги типтери жана алардын мүнөздүү белгилери. Өзүнүн позициясын тандоо, табуу.

4-тема. Инсандын өзүн-өзү таанып-билүүсү (1с.)

Адамдын өзүн-өзү таануудагы каражаттары. Топтук иденттүүлүк жана эгоиденттүүлүк. Эгоиденттүүлүктү калыптандыруунун шарттары. Өзүн-өзү аныктоонун түрлөрү: адистик, жеке, жарандык, чыгармачылык.

5-тема. Радикалдык топтор (1с.)

“Радикалдуу топтор” деген эмне? Заманбап коомдогу экстремизм жана терроризмдин ролу. Адамдын жашоосундагы бул кубулуштардын коркунучтуулугун кантип аныктаса болот? Жаштардын арасындагы экстремизмдин таркалышынын себептери. Жаштар арасындагы субкультура.

Практикалык ишмердүүлүк (1с.)

Кайталоо (1с.)

II-бөлүм. КООМ

6-тема. Коомдун социалдык түзүлүшү (1с.)

Социалдык топтор. Социалдык топтордун белгилери жана кызыкчылыктары. Социалдык лифт. Социалдык мобилдүүлүк. Социалдык дифференциация жана стратификация. Стратификациянын теориясы.

7-тема. Инсандын социалдык статусу (1с.)

Социалдык статус жана роль. Адам төрөлгөндө ээ болгон жана жетишилген статус. Инсандын ролдук репертуары. Гендердик өзгөчөлүк боюнча ролдордун бөлүнүшү. Ар түрдүү социалдык статустардын өкүлдөрүнүн өз ара биргеликте ишмердүүлүгүнүн жолдору.

8-тема. Баарлашуу (1с.)

Баарлашуу адамдын негизги ишмердүүлүгүнүн бири катары. Баарлашуунун функциялары. Баарлашуудагы тоскоолдуктар. Инсан аралык баарлашуунун каражаттарынын көптүгү жана эффективдүү баарлашуунун методдору.

9-тема. Социалдык жана жарандык көзөмөл (2с.)

Жарандык көзөмөл. Мониторинг жана катышуу. Коомдук көзөмөл. Коомдук көзөмөлдүн формалары жана функциялары. Социалдык нормалар жана санкциялар. Социалдык көзөмөл коомдук тартипти сактап туруунун механизми катары. Коомдук көзөмөлдүн укуктук негиздери (МППГ).

10-тема. Медисабаттуулук жана маалыматтык коопсуздук (1с.)

Маалыматтык коопсуздук түшүнүгү. Маалыматтык коопсуздуктун ар түрдүү коркунучтары. Санариптик кылмыштын түрлөрү. Маалыматтык коопсуздукту сактоо чаралары.

Практикалык ишмердүүлүк (1 с.)

Кайталоо (1с.)

III-бөлүм. МАМЛЕКЕТ жана УКУК

11-тема. Бийликтин бөлүнүшү (1с.)

Бийликтин бөлүнүшүнүн принциби. Мамлекеттик бийликтин классификациясы: мыйзам чыгаруу, аткаруу, сот бийлиги. “Чектөөлөр жана тең салмактуулук” системасы.

12-тема. Адамдын жана жарандын укугун сактоонун мамлекеттик кепилдиги (1 с.)

Адам укуктарынын юридикалык кепилдиги. Адам укугунун жана жарандын Конституциялык жана эл аралык кепилдиги.

13-тема. Өкүлчүлүк жана аткаруу бийлик органдары (1 с.)

Өкүлчүлүк жана аткаруу бийлик органдарынын түзүлүшү, функциялары жана өз ара ишмердүүлүгү. Өкүлчүлүк органын түзүүдө жарандардын катышуусу. Өкүлчүлүк жана аткаруу бийлик органдарынын жарандар менен бирге өз ара ишмердүүлүгү жана отчеттуулугу.

14-тема. Коомдук мамилелерди укуктук жөнгө салуу (1с.)

Укуктук мамилелердин субъекттери жана катышуучулары (жеке жана юридикалык тараптар). Укуктук ченемдик жана укукка каршы юридикалык иш-аракет, окуя. Башка социалдык мамилелерге караганда укуктук мамилелердин өзгөчөлүгү. Юридикалык жоопкерчилик.

15-тема. Саясий плюрализм жана партиялык система (1 с.)

Саясий партиялар жана кыймылдар, алардын коомдун турмушундагы ролу. Саясий партиялардын белгилери. Партиялык система жана алардын типтери. Саясий плюрализм деген эмне? Саясий лидерлер.

16-тема. Адамдын моралдык-юримикалык жоопкерчилиги (1 с.)

Адамдын жана коомдун турмушундагы моралдын ролу. Моралдык жана укуктук нормалардын чектери. Өз алдынча жазалоо (самосуд). Моралдын, каада-салттын, диндин нормалары жана юримикалык жоопкерчилик туура жүрүш-туруштун критерийи катары.

17-тема. Жарандык позиция жана адамдын активдүүлүгү (1с.)

Жарандык позиция, жарандык активдүүлүк. Мамлекеттин өнүгүүсүндөгү жарандык активдүүлүктүн ролу. Жарандык активдүүлүк патриоттуулуктун жана өзүн-өзү ишке ашыруунун формасы катары.

Практикалык ишмердүүлүк (1с.)

Кайталоо (1с.)

IV-бөлүм. ЭКОНОМИКА

18-тема. Базар шартындагы фирма (1с.)

“Фирма” түшүнүгү. Бизнесин ар түрдүү формаларынын артыкчылыгы жана кемчилиги. Өндүрүштүн көлөмү жана чыгымдары. Фирманын киреше жана чыгашалары. Ишкердик капитал. Атаандаштыктын жана монополиянын шарттарында фирманын иштей алуу мүмкүнчүлүктөрү.

19-тема. Менеджмент жана маркетинг (1 с.)

Менеджмент жана маркетинг түшүнүгү жана түрү. Маркетингдин стратегиясы. Өзүнүн продуктун өткөрүүнүн каражаттары, каналдары жана методдору. Брендинг.

20-тема. Иш менен камсыз болуу жана жумушсуздук (1с.)

Иш менен камсыз болуу жана жумушсуздук түшүнүгү. Иш менен камсыз болуунун түрлөрү. Жумушсуздуктун себептери, түрлөрү жана деңгээли. Кыргыз Республикасындагы жана дүйнөдөгү жумушсуздуктун кесепеттери. Эмгек биржасы жана иш менен камсыз болуу борборлорунун функциялары. Иш менен алек болуу тармагындагы мамлекеттин социалдык саясаты.

21-тема. Инфляция (1 с.).

Инфляция түшүнүгү. Инфляциянын типтери жана деңгээлдери. Адамдын жашоосуна, өлкөнүн жана дүйнөнүн өнүгүүсүнө инфляциянын тийгизген таасири. Мамлекеттин антиинфляциялык саясаты.

22-тема. Дүйнөлүк экономика (1с.).

Кыргызстандын азыркы экономикалык потенциалы (экспорт, импорт). Туруктуу өнүгүү багытындагы Кыргызстандын глобалдык шериктештиги. Сырткы сооданын өнүгүү шарттары, чет элдк валюта жана бажыга байланыштуу проблемалар. Заманбап экономикалык өнүгүүдө интеграциялануунун жана глобалдаштыруунун ролу.

Практикалык ишмердүүлүк (1с.)

Кайталоо (1с.)

Мугалимдин резерви – 2 с.

11-КЛАСС
(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)
АДАМ ЖАНА ДҮЙНӨ.

Киришүү (1с.)

I-бөлүм. АДАМ.

1-тема. Инсан жана анын көп кырдуулугу (1с.)

Индивид, индивидуалдуулук, инсан. Инсан түшүнүгү боюнча чечмелөөлөр. Инсандын психологиялык түзүлүшү. Инсандын уникалдуулугу. Инсандын калыптануусу, табигый жана социалдык шарттардын таасири.

2-тема. Инсандын субъективдүүлүгү (1с.)

Инсандын туруктуулугу жана өзгөрүүчүлүгү. Инсандын социалдашуу процесси. Социалдашуунун институттары жана агенттери. Өз алдынча билим алуунун жана өзүн-өзү тарбиялоонун ролу. Өзүн-өзү тарбиялоонун этаптары.

3-тема. Жеке жашоону башкаруу жана баалай билүү (1с.)

Турмуштук максаттарды аныктоо. Эмне үчүн адамдарды жашоонун маңызы тууралуу суроолор ойлондурад? Өзүнүн жашоосунун сапаттуулугун кантип баалоого болот. Тандоо жана ишмердүүлүк үчүн жеке жоопкерчилик.

4-тема. Глобалдык дүйнөдө адамдын ролу (1с.)

ТӨМ, глобалдык жарандуулук. Жарандын негизги милдеттери. Биосферага антропогендик фактордун оң жана терс таасирлери. Экологиялык кризис шарттарында адамзаттын алдында ар бир адамдын жоопкерчилигин арттыруу жана жарандык коомду түзүүнүн зарылдыгы.

5-тема. Глобализация жана адамдын коопсуздугу (1с.)

Глобализация деген эмне? Проблемалардын планеталык мүнөздө курчушунун себептери жана аларды чечүүнүн жолдору. Глобалдык проблемалардын өз ара тыгыз байланышы. Глобализация процесси адамдын коопсуздугуна кандай таасир этет?

Практикалык ишмердүүлүк (1с.)

Кайталоо (1с.)

II-бөлүм. КООМ

6-тема. Дүйнөнүн цивилизациялык көп түрдүүлүгү (1с.)

Дүйнөнүн цивилизациялык көп түрдүүлүгүнүн себептери. Коомдун типтери: салттуу, индустриялдык, постиндустриалдык (маалыматтык). Заманбап кыргыз коомчулугу.

7-тема. Үй-бүлө – социалдык жүрүш-турушту калыптандыруучу чөйрө катары (1с.)

Никелешүүнүн принциптери, моралдык негиздер. Нике келишими. Үй-бүлөлүк укук. Гендердик нормалар, стереотиптер, жүрүш-туруш, терс пикирлер. Социалдык стандарттар.

8-тема. Илим жана билим (1с.)

Илим жана анын коомдогу функциялары. Заманбап илим. Билим берүү система катары. Адамдын турмушундагы билимдин орду.

9-тема. Маданият жана коом (1 с.)

Маданияттын формалары. Материалдык жана руханий маданият. Массалык жана элитардык маданият. Маданияттын функциялары. Маданий баалуулуктар жана нормалар. Маданияттын көп түрдүүлүгү. Кыргызстандын белгилүү маданият ишмерлери.

10-тема. Заманбап дүйнөдөгү дин (1с.)

Дин руханий маданият чөйрөсүндөгү байыркы көз караш катары. Дүйнөлүк диндер. Кыргыз Республикасындагы диний бирикмелер. Диний экстремизмдин коркунучтуулугу. Динге болгон сабырдуулук.

11-тема. Конструктивдүү коммуникация (1с.)

Социалдык маселелерди чечүүдө жоопкерчиликтүү мамиле жана тандоо укугу. Маалымат жаратууда жоопкерчиликтүү мамиле. Коомдо маалыматты кандай кабыл алуу жана жеткирүү керек. Индивидуалдуу жана командада иштөө, активдүү жана пассивдүү угуу, кайтарым байланышты кабыл алуу көндүмдөрү.

Практикалык ишмердүүлүк (1с.)

Кайталоо (1с.)

III-бөлүм. МАМЛЕКЕТ жана УКУК

12-тема. Саясий режимдер (1с.)

Саясий режим түшүнүгү. Саясий режимдин типтери. Саясий режимдердин трансформациясы. Кыргыз Республикасындагы демократия. Демократиянын негизги принциптери.

13-тема. Адам укугун камсыздоонун эл аралык механизмдери (1с.)

Кыргыз Республикасынын БУУга мүчөлүгү. Адам укугунун декларациясы. Адам укугу боюнча эл аралык пактылар. Адам укугу боюнча эл аралык конвенциялар. Адам укугун коргоо боюнча эл аралык институттар жана коргоо механизмдери.

14-тема. Коомдук мониторинг жана жарандык көзөмөл (1с.)

Коомдук мониторинг жана жарандык көзөмөл түшүнүгү. Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт (Международный пакт о гражданских и политических правах) ж.б. укуктук нормативдик актылар коомдук мониторингди жана жарандык көзөмөлдү ишке ашыруунун негизи катары. Коомдук мониторинг жана жарандык көзөмөлдүн маанилүүлүгү.

15-тема. Адамзатка каршы кылмыш (1с.)

Геноцид, экстремизм жана терроризм түшүнүктөрү. Терроризм жана террористтик ишмердүүлүк. Террористтик актылардын тарыхый мисалдары. Наркотрафик жана кул соодасы. Заманбап коомдогу алардын масштабы (адамзатка каршы башка кылмыштарга салыштырмалуу).

16-тема. Саясий маданият (1с.)

Саясий маданият түшүнүгү жана анын функциялары. Саясий маданияттын типтери жана белгилери. Саясий аң-сезимдүүлүк жана манипуляция. Саясий маданиятты калыптандыруунун шарттары. Жарандардын саясий маданиятынын коомдун турмушундагы ролу.

17-тема. Идеология жана анын ролу (1с.)

Идеология түшүнүгү. Саясий идеология жана анын типтери. Үгүттөө. Ар бир идеологияны калыптандыруунун негизинде турган идеялар жана баалуулуктар. Адам капиталы. Идеологиянын коомдун аң-сезимине таасири.

18-тема. Эл аралык гуманитардык укук (МГП) (1с.)

Эл аралык гуманитардык укук. Куралдуу кагылышуу түшүнүгү. Куралдуу конфликттердин курмандыктарын коргоо боюнча эл аралык укуктар (негизги документтер). Жаралангандарды, аскер туткундарын, жергиликтүү калкты коргоо боюнча негизги нормалар. Тыюу салынган методдор жана каражаттар менен согуш жүргүзүү. Куралдуу кагылышуу шарттарында жашоого болгон укук.

Практикалык ишмердүүлүк (1с.)

Кайталоо (1с.)

IV-бөлүм. ЭКОНОМИКА

19-тема. Экономикалык өнүгүү (1с.)

Экономикалык өнүгүү түшүнүгү. Экономикалык ишмердүүлүктүн өлчөгүчү. Өндүрүштөн алынуучу негизги кирешенин түрлөрү жана капиталдын формалары. Экономикалык өнүгүүнүн шарттары жана факторлору. Эгемендүүлүк жылдары Кыргыз Республикасынын экономикалык өнүгүүсү.

20-тема. Улуттук эсептин системасы (1с.)

Улуттук эсептин негизги көрсөткүчтөрү. Макроэкономикалык түшүнүктөр: “ички дүң продукт”, “таза улуттук продукт”, “улуттук киреше”, “жеке киреше”. Ички дүң продукт менен Ички улуттук продукт эмнеси менен айырмаланат. ИУП эсептөөнүн методдору. ИУП реалдуу жана номиналдуу эсептөөнүн формуласы. ИУП дефлятору. Эгемендүүлүк жылдарындагы Кыргызстандын ИДП жана ИУП көрсөткүчү.

21-тема. Мамлекеттин салык саясаты (1с.)

Мамлекеттин салык саясатынын маңызы. Салык салуунун принциптери жана методдору. Мамлекеттин салыгынын чыгашаларга багытталышы. Мамлекеттеги теңсиздикти кыскартуу методдору.

22-тема. Мамлекеттин бюджет саясаты (1с.)

Мамлекеттик бюджет деген эмне? Мамлекеттик бюджеттин түзүлүшү жана түрлөрү. Мамлекеттин финансылык планы. Мамлекеттик жана жергиликтүү бюджетти түзүүнүн өзгөчөлүктөрү жана аларды бөлүштүрүү. Программалык бюджет жана жарандырданы бюджетти түзүүгө жана бөлүүгө катышуусу

23-тема. Эл аралык соода жана интеграция (1с.)

Эл аралык соода түшүнүгү. Эл аралык сооданын структурасы. Эл аралык сооданын түрлөрү. Кыргызстандын экономикалык потенциалы. Экономикалык союздун түрлөрү (Бажы союзу, Евразиялык экономикалык союз, ж.б.) Мамлекеттердин эл аралык экономикалык союздарга катышуусунун тобокелчилиги жана мүмкүнчүлүктөрү. Кыргызстандын эл аралык соодадагы ролу.

Практикалык ишмердүүлүк (1с.)

Кайталоо (1с.)

Мугалимдин резерви – 2 с.

5. КҮТҮЛҮҮЧҮ НАТЫЙЖАЛАР.

5-класс

Предметти окуп-үйрөнүүнүн натыйжасында 5-класстын окуучулары төмөнкүдөй билимдерге жана компетенттүүлүктөргө ээ болушу күтүлөт:

- ысымы, улуту, белгилүү бир урукка өзүнүн тиешелүүлүгү боюнча идентификациялайт, өзүнүн жана башка адамдардын кайталангыстыгын баалайт;
- «жаран», «мекендин татыктуу уулу», «коом», «улут» түшүнүктөрүнүн маанисин ачып берет;
- мамлекеттик символикаларды: желек, герб, гимн сыпаттайт;
- үй-бүлөлүк баалуулуктарды жана салттарды, ар бир адамдын турмушундагы үй-бүлөнүн ролун сыпаттайт, өзүнүн үй-бүлөсүнүн генеалогиялык тамырлары тууралуу түшүнүктөргө ээ болот;
- моралдык ченемдер кантип пайда болгонун, алар мыйзамдардан эмнеси менен айырмаланарын түшүндүрүп берет;
- ар түрдүү адамдардын кулк-мүнөзүн, адамдын жүрүм-турумунда акылдын, эркин, мүнөздөрдүн ролун сыпаттайт;
- достукта эң негизги нерсе эмне экенин аныктайт, классташтары менен достук мамилесин көрсөтөт;
- өзүнүн жана башка адамдардын жүрүм-турумундагы жана кылык-жоруктарындагы намыстын жана кадыр-барктын, сараңдыктын жана ичи тардыктын көрүнүштөрүн көрсөтүп, мүнөздөп берет;
- адамдын руханий жана материалдык керектөөлөрүн мүнөздөп берет;
- башка элдердин салттары менен үрп-адаттарын окуп-үйрөнүүнүн маанисин андап түшүнөт;
- өз үй-бүлөсүнүн, туугандарынын жана тааныштарынын кесиптерин, өзү жана үй-бүлөсү пайдаланган товарлар менен кызмат көрсөтүүлөрдүн топтомун сыпаттап берет;
- өзүнүн окуу ишмердүүлүгүн, эс алуусун жана бош убактысын уюштурат, өзүнүн чыгармачылык иштерин көрсөтөт;
- тартип бузуу деген эмне экенин түшүндүрүп берет, тартип бузуулар үчүн жоопкерчиликтин түрлөрүн ажыратат;
- тамеки чегүүнүн, аракеттиктин, баңгиликтин кесепеттерин түшүндүрүп берет, бул заяндуу адаттар боюнча өзүнүн жеке пикирин билдирет;
- өзүнүн укуктарын, адилеттүү коомдун негизги белгилерин сыпаттайт.

6-класс

Предметти окуп-үйрөнүүнүн натыйжасында 6-класстын окуучулары төмөнкүдөй билимдерге жана компетенттүүлүктөргө ээ болушу күтүлөт:

- жаратылыштын адам үчүн маанисин ачып берет, жаратылышка болгон камкор мамиле – адамдын жана жарандын нравалык милдети экенин түшүнөт;
- адамды адам кылган эмне экенин түшүндүрөт, адам организмнин мүмкүнчүлүктөрүн сыпаттайт;
- өзүнүн жана башка адамдардын жүрүш-турушун жана кылык-жорук-тарын адептик, жакшылык менен жамандыктын позициясынан баалайт;

- иш-аракеттерди мораль тарабынан айыпталгандарга жана мыйзам менен жазалангандарга бөлүштүрөт;
- коомдогу диний, социалдык, курактык айырмачылыктарды сыпаттайт, алардын улуттук өзгөчөлүктөрүнүн белгилерин аныктайт;
- диктатура менен демократиянын ортосундагы айырмачылыктарды мүнөздөйт;
- окуу ишмердүүлүгүн уюштуруу боюнча өзүнүн иш-аракеттерин пландайт, өзүнүн мектеп турмушуна катышуусуна баа берет, жүрүм-турумдагы жана окуудагы жеке жоопкерчилигин далилдейт;
- мектептин коммуналдык мейкиндиги, мектеп турмушунун экономикалык аспектилери, мектепте эмгек ишмердүүлүгүн жүргүзүү мүмкүнчүлүктөрү тууралуу айтып берет;
- адамдын ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн, киреше булактарын, чогултуунун ыкмаларын жана үй чарбачылыгынын чыгымдарын сыпаттап, үй-бүлөлүк бюджетти эсептейт;
- маданият аралык толеранттуулук баарлашуу маданиятынын негизги принциби экендиги тууралуу бүтүмдөрдү чыгарат, кеп этикетинин эрежелерин, жакшы манераларды, меймандостук мыйзамдарын мүнөздөйт;
- өмүр-өлүм маселелери боюнча өз оюн билдирет, өмүр – баалуулук экенин, өз өмүрүнө, ден-соолугуна жоопкерчилик менен мамиле кылуу керектигин, зыяндуу адаттар ден соолукка кандай таасир тийгизерин түшүнөт;
- Баланын укуктары жөнүндөгү Конвенцияга, өлкөнүн Конституциясына, КР Үй-бүлө Кодексине ылайык баланын укуктарын санап берет;
- тиешелүү мыйзамдардын негизинде жашыл тилкелерди, парктар менен токойлорду пайдаланууга жана коргоого, бүткүл дүйнөлүк маданий жана табигый мурастарды сактоого байланыштуу маселелерди ачып берет;
- күндөлүк турмушунда адамдар жашап турган чөйрөсүнө кантип зыян келтиргенине баа берет, «жашыл колдонуунун» маңызын түшүнөт, товарларды экологиялык маркерлөө тууралуу маалыматтарды сунуштайт;
- укуктар качан бузуларын, жеке жана мамлекеттик коопсуздукка коркунуч тууларын аныктайт, бул маанилүү маселелерди ким жана кантип чечерин түшүндүрөт

7-класс

Предметти окуп-үйрөнүүнүн натыйжасында 7-класстын окуучулары төмөнкүдөй билимдерге жана компетенттүүлүктөргө ээ болушу күтүлөт:

- керектөөлөрдүн ортосундагы айырмачылыктарды, адамдын мүмкүн-чүлүктөрүн мүнөздөп берет, өзүнүн керектөөлөрү менен мүмкүнчүлүктөрүн баалайт;
- өспүрүмдөрдүн баалуулук ориентацияларындагы артыкчылыктарды аныктайт жана аргументтейт;
- жергиликтүү коомчулук кандай түзүлгөнүн жана кызмат аткаарын аныктайт, жергиликтүү маданияттын өзгөчөлүктөрү;
- жүрүм-турумдун топтук адептик-этикалык, укуктук ченемдер, иштиктүү этика менен жөнгө салынуучу типтерин талдоого алат;
- класстагы, үй-бүлөдөгү, курбалдаштар жамаатындагы өзүнүн ролун жана өз ара мамилелердеги көйгөйлөрдү аныктайт;

- инсан аралык достук мамилелердин түзүлүшүндө антипатия жана симпатия, кызматташтык жана атаандаштык кандай роль ойнорун, башка адамдар өзүнүн жүрүм-турумуна жана кылык-жоруктарына кандай таасир тийгизе турганын түшүнөт;

- өз ара түшүнүшүүү кандай принциптерге негизделерин, чыр-чатактуу кырдаалдарда кандай жүрүм-турум ылайыктуу, кандай ылайыксыз экенин түшүнөт;

- ар-намыс жана кадыр-баркка, жыныстык кол тийбестикке, ден соолук жана өмүргө каршы багытталган жүрүм-турум типтерин талдоого алат;

- өз шаарындагы (айылындагы) ишканалардын ресурстарын, ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн жана типтерин аныктайт, аларды ыктымалдуу иш берүүчүлөр же керектөөчүлөр үчүн товарларды өндүрүүчүлөр катары талдоого алат;

- өндүрүш процессинин механизмдерин, эмгектин бөлүнүшүн жана адистешүүсүн, маркетингди, эмгек өндүрүмдүүлүгүн жогорулатууда жаңы технологиялардын ролун түшүнөт;

- өз жеринин экологиялык көйгөйлөрүнүн себептерин ачып берет, өндүрүштү экологиялаштыруу деген эмне экенине түшүндүрмө берет;

- турмуштук пландарды долбоорлоо аркылуу өзүн-өзү аныктоого жана өзүн-өзү реализациялоого умтулуусун көрсөтөт;

- тартип бузуу менен кылмыштын ортосундагы айырмачылыкты, күнөө деген эмне экенин түшүндүрөт, тартип бузуучунун потенциалдуу белгилерин (аморалдык жүрүштүрүш, руханийсиздик, жазаланбагандык) аныктайт;

- өз коомчулугундагы укук тартибинин сактылышына баа берет, «укук тартиби» менен «коомдук тартиптин» ортосундагы айырмачылыкты көрсөтөт;

- милиция менен сот акыйкатынын ортосундагы айырмачылыкты, жашы жете электердин иштери боюнча соттун ролун түшүндүрөт;

- шылдыңдоо жана жалаа жабуунун айырмачылыгы жана окшоштугу эмнеде экенин, бейбаштык деген эмне экенин, адам уурдоо үчүн жоопкерчиликти чени кандай экенин, жашы жете электер уурдоого каршы кандай сактануу чараларын көрүшү керектигин түшүндүрүп берет;

- акча, мүлккө опуза талап болгон учурда эмне кылуу керектигин, опуза талап үчүн кандай кылмыш жазасы болорун түшүндүрүп берет.

8-класс

Предметти окуп-үйрөнүүнүн натыйжасында 8-класстын окуучулары төмөнкүдөй билимдерге жана компетенттүүлүктөргө ээ болушу күтүлөт:

- Кыргызстандын өзүнчөлүгү эмнеде экенин түшүндүрүп берет, кыргызстандыктардын адептик баалуулуктарын жана руханий ориентирлерин, улуттук тарыхты, маданиятты, тилди жана салттарды сыйлоону талдоого алат;

- маданият аралык толеранттуулукту адам укуктарын жүзөгө ашыруу үчүн зарыл болгон баалуулук катары түшүндүрөт, терс аяктыктын (агрессивдүү улутчулдук, диний фанатизм, диний терсаяктык) социалдык көрүнүштөрүн сыпаттайт;

- жеке жана кызматтык бийликтин айырмачылыгын түшүндүрөт, авторитаризм деген эмне, авторитардык бийлик, демократиялык бийлик, демократиянын маңызы эмнеде экендигин сыпаттайт;

- адамдын жарандык сапаттарын, алар иш-аракеттерде кандайча байкаларын, жарандык иш-аракет кадимки иш-аракеттерден эмнеси менен айырмаланарын аныктайт;
- өз жашоосундагы билим берүүнүн маанисине баа берет, көрүнүктүү адамдардын айткандарын талдоого алат, адам бактыга жана жашоонун маңызына жетиш үчүн эмне кылуусу керектиги боюнча өз пикирин билдирет;
- үй-бүлөдөгү карым-катыштардын тибин, азыркы этапта «аталар» жана «балдар» проблемасы эмнеде экенин талдоого алат, үй-бүлөдөгү идеалдуу карым-катыштардын моделин түзөт;
- «укуктун бийлиги» туюнтмасын, адам укугу деген эмне экенин, мамлекет жарандардын укуктарын кантип камсыздарын чечмелеп, КР Конституциясы боюнча жарандын милдеттерин түшүндүрүп берет;
- демократиялык шайлоолор кандай болуш керектигин, шайлоочулардын кызыкчылыктары эмнеде экендигин, адамдар эмне үчүн шайлоолорго катышууга тийиш экендигин талдоого алат;
- президенттин, парламенттин, өкмөттүн негизги милдеттерин, мамлекеттик бюджет деген эмне экенин, мамлекеттин кирешелери кайдан келип чыгарын жана алар кандай жумшаларын түшүндүрүп берет;
- керектөөлөрдүн, жыргалчылыктардын, өндүрүш факторлорунун ортосундагы айырмачылыктарды, чектелгендик көйгөйүнүн, экономиканын негизги маселелеринин, экономикалык тандап алуунун маңызын түшүндүрөт;
- товар, пайдалуулук, нарк, сейректтик, чыгымдар, суроо-талап, сунуш, баа түшүнүктөрү өз ара кандай карым-катышта экенин аныктайт, акчанын түрлөрүн жана функцияларын көрсөтүп берет;
- ресурстардын, товарлардын, акчанын айлануу схемасын сыпаттайт, экономикалык системалардын типтерин салыштырат;
- рыноктун иштөө механизмдерин, суроо-талап жана сунуш мыйзамдарын, суроо-талаптын өзгөрүшүнө кандай факторлор таасир тийгизерин, базар баасы кандайча түзүлөрүн, инфляция деген эмне экенин түшүндүрүп берет;
- рационалдуу жүрүм-турум эрежелерин талдоого алат, конкреттүү мисалдардын негизинде альтернативалуу наркты эсептеп чыгарат, сабаттуу чечимдерди кабыл алуу үчүн экономикалык моделдерди пайдаланат;
- мамлекет эмне үчүн жана кантип үй-бүлө-нике мамилелерин жөнгө салууга катышарын талкуулайт;
- кандай мамлекет укуктук болуп саналарын, укуктук мамлекетте кандай иш-аракеттер аткарыла турганын, ал эми мыйзамдын бийлиги болбогон мамлекетте кандай иш-аракеттер аткарыларын аныктайт;
- сот акыйкатынын жана прокуратуранын ишмердүүлүгүн эмне түзөрүн, эмне үчүн Конституцияда соттун көз карандысыздыгы көрсөтүлгөнүн түшүндүрүп берет;
- инсанга маалыматтык таасир этүүнүн кандай методдору бар экенин, адамга ММК кандай таасир тийгизерин аныктайт.

9-класс

Предметти окуп-үйрөнүүнүн натыйжасында 9-класстын окуучулары төмөнкүдөй билимдерге жана компетенттүүлүктөргө ээ болушу күтүлөт:

- «этнос» жана «улут» түшүнүктөрүнүн ортосундагы айырмачылыкты түшүндүрөт, Кыргыз Республикасынын калкынын этникалык курамын талдайт, коомдун этникалык жана маданий көп түрдүүлүгүнө баа берет;

- жарандардын «укуктук жарамдуулугу» жана «жарамдуулугу» түшүнүктөрүнүн ортосундагы айырмачылыкты түшүндүрөт, бдан 14 жашка чейинки жаш балдардын толук эмес жарамдуулугу деген эмне, Кыргызстандын жаранынын укуктук активдүүлүгүн талдоого алат;

- адамдын жарандык (жеке) укуктары менен эркиндиктеринин маанисин түшүндүрөт, кандай укуктар саясий укуктар болуп эсептелет, алар эмнени билдирет, жеке жана саясий укуктар өз ара кандай байланышкан, жарандуулукка болгон укук деген эмне экендигин түшүндүрүп берет;

- Адам укуктарынын жалпы декларациясын талдоого алат, социалдык, экономикалык, маданий укуктарды айырмалайт, адам укуктарынын глобалдык дүйнөдөгү маанисин түшүндүрөт;

- эмне үчүн коомдо активдүү болуу керек экендигин түшүндүрөт, активдүү жарандык позицияны чечмелеп, демократиялык жарандын өзгөчөлүктөрүн көрсөтөт;

- коомдун коомдук, саясий, экономикалык турмушундагы маалыматтын, ММК, интернеттин ролун түшүндүрөт, өз Мекенинин жана дүйнөнүн саясатында эмнелер болуп жаткан билүүнүн эмне үчүн кереги бар, коомдук пикир деген эмне экендигин сыпаттайт;

- «Адам» жана «Инсан» түшүнүктөрүнүн ортосундагы айырмачылыкты, адамдын ички жана сырткы маданияты кайсы белгилери боюнча аныкталарын түшүнөт, өзүнүн инсанын өнүктүрүүнүн жана кесиптик өзүн-өзү аныктоонун турмуштук планын долбоорлойт;

- инсан аралык жана маданият аралык мамиле маданиятынын адептик, этикалык принциптери менен ченемдерин, дискуссия жүргүзүү эрежелерин, чыр-чатактарды чечүүнүн ыкмаларын, иштиктүү этиканын эрежелерин пайдаланууга умтулуусун көрсөтөт;

- «коом жана жарандык коом» («жарандардын коому») түшүнүктөрүнүн ортосундагы өз ара байланышты жана айырмачылыктарды, БӨУ (НПО) коомдун турмушунда кандай роль ойнорун белгилейт;

- Адам укугун коргоо деген эмне экенин, укугу бузулган учурда кайда кайрылуу керектигин, керектөөчү ката кетирип алуудан кантип качуусу жана бузулган укуктарын калыбына келтириши керектигин түшүндүрүп берет;

- демократиялык коомду өнүктүрүүдө мамлекеттин жана саясий партиялардын ролу кандай экенин көрсөтөт;

- бизнес жүргүзүүгө өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн баалайт, бизнестин ар түрдүү юридикалык фирмаларынын артыкчылыктарын жана мүчүлүштөрүн, ишкердик капитал кантип түзүлөрүн талдоого алат;

- фирманын өндүрүшкө жумшалган чыгымдарын эмне түзөрүн, киреше жана пайда кантип аныкталарын, атаандыштык жана монополия шарттарында фирмалардын жашоосунун мүмкүнчүлүгү кандай экенин талдоого алат;

- адамдардын жашоо деңгээлинин көрсөткүчтөрүн талдоого алат, камсыздандыруу уюмдары жаранга, фирмага, мамлекетке эмнеси менен пайдалуу экенин талдайт, үй-бүлөнүн болжолдуу бюджетин түзөт;

- Кыргызстандын экономикалык дараметин, анын сырткы соодасынын шарттарын, бажы, чет элдик валюта менен байланыштуу көйгөйлөрдү, эмгек миграциясынын себептери жана натыйжалары кайсылар экенин түшүндүрүп берет;

- кандай баалуулуктар жалпы адамзаттык (гуманисттик) болорун айырмалайт, аларды категориялар боюнча классификациялайт: бийик руханий, маданий, саясий жана жарандык, демократиялык коомдун баалуулуктары, экологиялык баалуулуктар, ж.б.

- аял менен эркектин коомдогу жана үй-бүлөдөгү ролу тууралуу кеңири таралган көз караштарды, үй-бүлөнү пландоо деген эмне экенин талдоого алат;

- БУУнун максаттарын, милдеттерин жана принциптерин, БУУнун Программаларын, туруктуу өнүгүүнү, жакырчылыкты, тынчтыкты сактоону, адам укуктарын, теңсиздикти, адамдын коопсуздугун, баланын укуктарын, адамзаттын маданий мурастарын чечмелеп түшүндүрүп берет;

- Эл аралык – укуктук актылар менен (Адам укуктарынын жалпы декларациясы, Баланын укуктары боюнча Конвенция, ж.б.) жана КР Конституциясындагы жалпылыктарды талдоого алат, «Конституция – түз аракеттеги мыйзам» деген туюнтманын маанисин түшүндүрөт;

- баалуу кагаздар деген эмне экенин, аларды ким сатып аларын жана сатарын, баалуу кагаздар менен жүргүзүлүүчү мыйзамдуу операциялар «алдамчылык» пирамидалардан эмнеси менен айырмаланарын, банктар кадимки адамдардын жана фирмалардын ишмердүүлүгүндө кандай роль ойнорун түшүндүрүп берет;

- эмне үчүн жумушсуздук орун аларына, эмгек биржасы кандай милдеттерди аткарына, мамлекеттин социалдык саясаты кандай чараларды көрөрүнө талдоо жүргүзөт;

- үй-бүлө, мүлктүк жана мүлктүк эмес, эмгек мамилелери кандай укуктук ченемдер менен жөнгө салынарын түшүндүрүп берет;

- келишим деген эмне экенин, адамдардын ортосундагы мамилелерде келишимди колдонуу эмне менен шартталганын, экономикалык турмушта келишимдердин кайсы түрлөрү көп кездешерин түшүндүрөт

10 класс.

Предметти окуп-үйрөнүүнүн натыйжасында 10-класстын окуучулары төмөнкүдөй билимдерге жана компетенттүүлүктөргө ээ болушу күтүлөт:

- заманбап коомдогу жеке ийгиликтин факторлорун аныктайт, алардын кызыкчылыктарын жана керектөөлөрүн коомдун кызыкчылыктары менен салыштырат, алардын мындан аркы билим берүү траекториясын пландаштырат;

- коомдун социалдык түзүлүшүн жана социалдык дифференциациясын түшүндүрүп, социалдык мобилдүүлүккө жана социалдык көтөрүүлөргө мисалдарды келтирет;

- гендердик айырмачылыктарды сүрөттөйт, үй-бүлөдөгү жана коомдогу гендердик ролдор боюнча өз позициясын билдирет;

- социалдык көйгөйлөрдү жана конфликттерди чечүүнүн мыйзамдуу жолдорун колдонот, манипуляциянын, девианттык жүрүм-турумдун маңызын жана коркунучун түшүндүрөт, коомдогу адамдар үчүн керектүү жүрүм-турумдун өз кодексин иштеп чыгат;

- көп түрдүүлүктү жана теңчиликти коргоо жаатындагы мыйзамдардын негизги жоболорун билет, кабылдоо стереотиптерин, агрессивдүү улутчулдукту, расизмди жана

сабырсыздыкты жеңүүгө умтулуусун көрсөтөт, агрессивдүү жүрүм-турумга каршы турууга жана ачык улуттар аралык чыр-чатактын өнүгүшүнө жол бербөөгө аракеттенет;

- маданий продукцияны, Ата Мекендик керектөөчүнүн өзгөчөлүктөрүн, жаштар маданиятын, субмаданияттарын, контркультураларды мүнөздөйт;

- адептүүлүк түшүнүгүнүн маани-маңызын ачып берет, өзүнүн иш-аракетине жана адамдардын конкреттүү кырдаалда жасаган иш-аракеттерине адеп-ахлак жана этика көз карашынан баа берет, улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктарды сактоону көрсөтөт;

- коомдук чындыктын кубулуштарын жана процесстерин илимий позициялардан түшүндүрөт;

- реалдуу социалдык кырдаалдарды талдап, өспүрүмдөргө мүнөздүү ишке ашырылган негизги социалдык ролдордун алкагында иш-аракеттин жана жүрүм-турумдун адекваттуу ыкмаларын тандайт;

- когнитивдик жана практикалык тапшырмаларды аткарып, анын ичинде долбоордук иш-аракеттерди класста жана жеткиликтүү социалдык практикада колдоно алат;

- коом жана адам, коомдук турмуштун чөйрөлөрү, адамдардын ишмердүүлүгүнүн механизмдери жана жөнгө салуучулары жөнүндө көз карашка ээ болот;

- социалдык чындыктын кубулуштарын түшүнүктөрдүн негизинде түшүндүрөт;

- социалдык кубулуштарды заманбап коомдо бекитилген социалдык баалуулуктардын позициясынан баалайт;

- Кыргыз Республикасынын Конституциялык түзүлүшүнө мүнөздөмө берет, адамдын укуктарына жана милдеттерине мисалдарды келтирет: жарандык, экономикалык, социалдык, саясий;

- укуктук мамлекеттин белгилерин атайт, Кыргызстандагы жарандык коомдун жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын түзүмүн баяндайт;

- ченемдик укуктук документтерди колдонуунун негизинде өзүнүн укуктарын жана кызыкчылыктарын коргой алуу жөндөмдүүлүгүн көрсөтөт;

- укукка каршы аракеттердин түрлөрүн жана алар үчүн жоопкерчиликти мүнөздөп, ченемдерди, укуктарды сактоонун, башка адамдын укуктарын жана эркиндиктерин, юридикалык институттарды, мыйзамдуулукту сактоонун зарылчылыгын көрсөтөт;

- улуттук тарыхка, маданиятка, тилге жана каада-салттарга кызыгат жана урмат көрсөтөт, өз мамлекети, анын тарыхы, маданияты, тили, каада-салттары жана үрп-адаттары жөнүндө презентация түзөт жана жайгаштырат;

- Кыргызстандын жашоо сапатын жакшыртууга кызыкдар болуп, социалдык маанидеги иш-чараларга, волонтердук иштерге, жамааттык иштерге активдүү катышат;

- ишкердиктин ар кандай укуктук формаларынын артыкчылыктары менен кемчиликтерин, ишкердик капиталдын түзүлүшү кандай экендигин талдайт;

- компаниянын өндүрүштүк чыгымдарына эмнелер кирерин, киреше жана пайда кантип аныкталаарын, атаандаштыктын жана монополиянын шарттарында фирмалардын болушу үчүн кандай мүмкүнчүлүктөр бар экенин түшүндүрөт;

- жашоо наркын эсептеп, адамдардын жашоо деңгээлинин көрсөткүчтөрүн талдап, камсыздандыруу уюмдары жаранга, ишканага, мамлекетке кандай пайдалуу боло алат, болжолдуу үй-бүлөлүк бюджетти түзөт;

- Кыргызстандын экономикалык потенциалын, анын тышкы соода шарттарын, бажы жана валютага байланышкан көйгөйлөрдү аныктайт;

- баалуу кагаздар деген эмне, аларды кимдер сатып алат жана сатат, баалуу кагаздар менен мыйзамдуу бүтүмдөр “алдамчылык” пирамида схемаларынан эмнеси менен айырмаланарын, банктар фирмалардын ишмердигинде жана карапайым калктын жашоосунда кандай роль ойноорун түшүндүрөт;

- жумушсуздуктун себептерин анализдейт, эмгек биржасы кандай функцияларды аткаарын, мамлекеттин социалдык саясаты кандай чараларды көрөрүн талдайт;

- инфляциянын түрлөрүн жана деңгээлин аныктайт, азыркы дүйнөдө инфляциялык процесстерин жана алардын өлкөнүн, бүтүндөй дүйнөнүн өнүгүшүнө таасирин анализдейт;

- инфляцияга каршы саясаттын ар кандай концепцияларын талдайт, чыгармачыл эмгек даярдайт;

- экономикалык процесстин контракттарынын типтүү түрлөрүн түшүндүрүп, заманбап экономикалык өнүгүүдөгү интеграциянын жана глобализациянын ролуна баа берет.

11 класс.

Предметти окуп-үйрөнүүнүн натыйжасында 11-класстын окуучулары төмөнкүдөй билимдерге жана компетенттүүлүктөргө ээ болушу күтүлөт:

- жеке сапаттарын, жөндөмдүүлүктөрүн, эмгек мотивдерин жана кесиптик кызыкчылыктарын өз алдынча баалоону жүргүзөт, алардын андан аркы билим алуусу жана карьералык келечеги үчүн турмуштук пландарды иштеп чыгат;

- коомдук-тарыхый өнүгүүнү талдоодо ар кандай ыкмаларга салыштырмалуу мүнөздөмө берет, салттуу, индустриалдык жана постиндустриалдык коомдун мүнөздүү белгилерин аныктайт;

- заманбап үй-бүлөнүн өзгөчөлүктөрүн мүнөздөйт, инсандын ийгиликтүү өзүн-өзү ишке ашыруудагы маанисин аныктайт;

- диний экстремизмдин коркунучтуулугун мисалдар менен далилдеп, азыркы коомдогу диндердин адамдардын жашоосуна, каада-салттарына жана маданиятына тийгизген таасирин, Кыргыз Республикасында иштеп жаткан диний бирикмелердин өзгөчөлүгүн мүнөздөп берет;

- илимдин, билимдин жана искусствонун азыркы коомдун маданиятындагы маңызын жана маанисин түшүндүрөт, Кыргызстандын илиминин жана маданиятынын көрүнүктүү ишмерлерин атайт;

- караңгылыктын, кылмыштуулуктун, баңгиликтин, маданияттан алыстап кетүүнүн масштабынын өсүшүнүн себептерин жана инсанга жана коомго тийгизген кесепеттерин талдап, Кыргызстандын учурдагы социалдык-маданий көйгөйлөрүн чагылдырган долбоорду, медиа продуктуна түзө алат;

- жалпыга маалымдоо каражаттарынын элге жана маданиятка тийгизген таасирин мүнөздөп, этика, массалык маалымат каражаттары жана маалыматтык коопсуздук маселелери боюнча жеке позициясын негиздейт;

- Кыргызстандын шайлоо системасын баяндайт, Кыргыз Республикасындагы шайлоо институтуна жана коррупцияга карата жеке позициясын негиздейт;

- дүйнө таанымынын айырмачылыктарына толеранттуу мамилени, этникалык, диний жана башка айырмачылыктарга байланышкан көйгөйлөрдү оң чечүүгө позитивдүү мамилени, дискуссияларда жана конфликттик кырдаалдарда өз кызыкчылыктарын коргоонун конструктивдүү жолдорун көрсөтөт;

- Кыргызстанда адамдын жана жарандын укуктарын ишке ашыруунун мүмкүнчүлүктөрүн жана көйгөйлөрүн талдайт;
- концепциялардын маанилүү мүнөздөмөлөрүн ачып берет: туруктуу өнүгүү жана экономикалык өсүш, Кыргызстандын азыркы экономикалык саясатынын максаттарын жана милдеттерин формулировкалайт;
- Кыргызстандын учурдагы коомдук-саясий көйгөйлөрү боюнча өз пикирин негиздүү коргойт, Кыргызстандын туруктуу өнүгүүсүнүн учурдагы милдеттерин жана аларды чечүүнүн жолдорун чагылдырган долбоорду, медиа продуктуну түзөт;
- өзүнүн жергиликтүү жамаатынын социалдык-саясий көйгөйлөрүн тандап, аны чечүүгө катыша алат жана бул учурда жеке өзү эмне кыла аларын көрсөтө алат, жергиликтүү коомчулуктун көйгөйлөрүнө көңүл буруу үчүн иш-чаралардын планын түзө алат, аларды чечүү боюнча чараларын ишке ашырат;
- азыркы терроризмдин коркунучтарын, глобалдык көйгөйлөрдү жана бул коомдук көрүнүштөргө карата өзүнүн позициясын аныктайт, эң актуалдуу глобалдык көйгөйлөрдүн пайда болушунун жана трансформациясынын себептерин, алардын Кыргызстан үчүн кесепеттерин талдайт;
- экономикалык өсүш деген эмне экенин, чарбалык активдүүлүктүн чараларын жана экономикалык ресурстардын төрт тобун билет;
- капиталдын негизги формаларын жана өндүрүш факторлорунан алынган кирешенин түрлөрүн түшүндүрө билет;
- улуттук эсептер системасынын негизги көрсөткүчтөрүн жана макроэкономикалык түшүнүктөрдү: “ИДП”, “АЭС”, “НД”, “ЛД”, “колдо болгон жеке кирешелерди” билет;
- ИДПны эсептөө ыкмаларын, реалдуу жана номиналдык ИДПны эсептөө формулаларын, ИДПнын дефляторун көрсөтөт;
- мамлекеттин салык саясатынын маңызын билет;
- мамлекеттик салыктардын чыгашаларынын негизги багыттарын жана мамлекеттеги теңсиздикти кыскартуу ыкмаларын анализдейт;
- мамлекеттик бюджет деген эмне экенин, мамлекеттин негизги финансылык планы катары мамлекеттик бюджеттин түзүмүн жана түрлөрүн, мамлекеттик кирешенин булагы катары салык салуунун принциптерин жана ыкмаларын билет жана талдайт;
- өлкөнүн экономикалык турмушунда мамлекеттик бюджеттин ролун түшүнөт, бул боюнча чыгармачыл эмгек даярдайт;
- Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бюджетинин өзгөчөлүктөрүн анализдейт;
- эл чарбасын натыйжалуу өнүктүрүү үчүн тышкы экономикалык байланыштардын ар түрдүү формаларынын маанисин, жеке мамлекеттин дүйнөлүк экономикага интеграциясынын маанилүүлүгүн анын экономикалык өнүгүүсүнүн фактору катары түшүндүрөт;
- глобалдашуу процесстеринин дүйнөлүк экономиканын ар кандай аспектилерине, мамлекеттердин тышкы соода саясатына тийгизген таасиринин ыраатсыздыгын анализдейт, бул боюнча чыгармачыл эмгек даярдап, презентациялайт.

6. НЕГИЗГИ ЧЕНЕМДИК ДОКУМЕНТТЕРДИН СИСТЕМАСЫ

6.1. Кыргыз Республикасынын документтери

- Кыргыз Республикасынын Конституциясы (2021-ж.);
- Кыргыз Республикасынын “Билим берүү жөнүндө” Мыйзамы (2003-ж.);
- Кыргыз Республикасынын «Эркектер менен аялдардын бирдей укуктарынын жана бирдей мүмкүнчүлүктөрүнүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» Мыйзамы (2008-ж.);
- Кыргыз Республикасынын Президентинин “Инсандын руханий, адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене-тарбиясы жөнүндө” Жарлыгы (2021-ж.);
- 2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы;
- “Кыргыз жараны” жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү концепциясы (2020-ж.);
- 2016-2020-жылдары Кыргыз Республикасынын калкынын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу программасы.
- Кыргыз Республикасында жалпы мектептик билимдин Мамлекеттик билим берүү стандарты (долбоор);
- Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү уюмдары үчүн базистик окуу планы (долбоор).

6.2. Эл аралык документтер:

- Адам укуктарынын жалпы Декларациясы (1948-ж.)
- Балдардын укуктарынын Конвенциясы (1989-ж.)
- Инвалид адамдардын укуктарынын Конвенциясы (2006-ж.)
- Аялдардын саясий укуктары жөнүндө Конвенция (1952-ж.)
- Дискриминациянын бардык формаларын ликвидациялоо жөнүндөгү Конвенция (CEDAW) (1979-ж.)
- Эмгекти уюштуруунун Эл аралык Конвенциясы (МОТ) (1919-ж.)
- "Биздин дүйнөнү өзгөртүү: 2030-жылга чейин туруктуу өнүгүүнүн күн тартиби" (Туруктуу өнүгүүнүн 17 максаты). БУУ (2015-ж.).

7. СУНУШТАЛГАН АДАБИЯТТАР

7.1. Мугалимдер үчүн

1. Акунов А.А., Мамбеталиева Г.С. Адам укуктары, демократия, бийлик. Энциклопедиялык сөздүк. – Б.: 2015. -496 б.
2. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 2007. 290 с.
3. Бендас Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие. — СПб.: Питер, 2006. — 431 с: ил.
4. Важенин А.Г. Обществознание. – М.: Академия, 2012. 431 с.
5. Галактионова Т.Г. От самопознания к самореализации. Персонал-технология образовательной деятельности / Т.Г. Галактионова. – СПб, Институт специальной педагогики и психологии, 2011. – 254 с.
6. Жаран таануу: Кыргыз Республикасынын Жогорку окуу жайларынын окутуучулары үчүн окуу-усулдук колдонмо/А.Ш.Фаттаховдун жалпы редак. – толук. 2-бас. – Б.: Альбино. 2009. – 278 б.
7. Изард К.Э. Психология эмоций. – СПб.: Питер, 2012. – 464 с: ил.
8. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений. – СПб.: Питер, 2009. – 576 с.: ил.
9. Исаев Б.А. Социология в схемах и комментариях: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2008. – 224 с.: ил.
10. Маралов В.Т. Основы самопознания и саморазвития: Учебное пособие. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр “Академия”, 2004. – 256 с.
11. Токсоналиева Р.М. Информационно-психологическое воздействие как угроза безопасности Кыргызской Республики. – Бишкек, 2018. – 252 с.
12. Обществознание/С.М. Гришкевич. – Москва : Эксмо, 2019. – 192 с.
13. Основы медиаграмотности для 5-6 классов. Методическое пособие для учителей. Текимбаева А., и др. – Б.: Общественный фонд “Центр поддержки СМИ” 2020. 215 с.
14. Права человека и демократия. Сборник статей/Сост. Н. Утешова, отв. Ред. М.Лисицина. – Б.: ОсОО “Премьер ЛТД”, 2004. - 167 с.
15. Права человека. Материалы для чтения / - б.: ОсОО “Премьер ЛТД”, 2004. - 74 с.
16. Рысбаев С. Кыргыздын улуттук баалуулуктары жана нарктуу түшүнүктөрү. – Б.: “AG5P” ЖЧКнын басмасы, 2021-ж. 250 б.
17. Любецкий В.В. Экономика в таблицах и схемах. – Ростов н/Д.: Феникс, 2006. – 160 с.

7.2. Окуучулар үчүн

- Гражданственность и участие в управлении – ваша роль в гражданском обществе XXI века. Учеб. н/пособие для средних шк. КР. 10-11 кл. – Бишкек, МФИС, 2013.
2. Гражданственность и участие в управлении. Учеб. н/пособие для средних шк. КР. 10-11 кл. – Бишкек, МФИС, 2004.
 3. Личность и право. Учебное пособие для 9 класса/под ред. Алишевой А.Р. – Бишкек, 1998 г.
 4. Обществознание. 9 класс: учебник для общеобразоват. учреждений / Л. Н. Боголюбов [и др.]; под ред. Л. Н. Боголюбова, А. И. Матвеева; Рос. Акад. наук, Рос. акад. образования, изд-во «Просвещение». – М.: Просвещение, 2010.

5. Человек в государстве: Учебное пособие для 10 классов общеобразовательных средних учебных заведений/ Алишева А.Р. и др.– Бишкек, 2000.

7.3. Электрондук булактар

- Жарантаануу курсунун мугалиминин ресурстук китеби 9-11- класстар үчүн ШСЭАФ, Бишкек - 2014. <http://kao.kg>
- Менин кирешелүү чарбам. 9-11 - класстар үчүн кошумча окуу китеби. Бириккен улуттар уюмунун UN Women структурасы. Бишкек – 2016 <http://kao.kg>
- “Менин коопсуз жана бейпил мектебим”. 9-10-класстар үчүн кошумча окуу куралы. Геральд Гюнтер ж.б. – Б.: “Тех.плюс”, 2016. – 184 б. <http://kao.kg>
- Мугалимдер үчүн методикалык жардамдар. Укуктук аймак. Кыргызстан юридикалык клиникалар ассоциациясы <https://ukuk.alc.kg/index.php?act=material&id=17>
- Окуучулар үчүн методикалык жардамдар. Укуктук аймак. Кыргызстан юридикалык клиникалар ассоциациясы <https://www.alc.kg/ukuktuk-suroolor/>
- Правозащитный воркаут. Онлайн-курс <https://www.eduworkout.org>
- Марафон писем <https://academy.amnesty.org/learn/signin>
- 5-8-9-10-11-класстар үчүн кошумча окуу куралдары, мугалимдер үчүн методикалык жардам <https://kozubaeva.kg/>